

TÜRK HUKUK TARİHİ

Türk Hukuk Tarihi dersine giriş

- Hukuksal düşüncenin tarihsel gelişimi,
- Başka ülkelerdeki hukuksal kurum ve kurallar,
- Bu kuralların verdiği sonuçlar,
- Kuralların ne zaman, nasıl ve niçin değiştiği,

Bunları araştıran bilime **Hukuk Tarihi** denilmektedir.

Türk Hukuk Tarihi Dönemleri

- Esas olarak Anadolu (Osmanlı) Türklerinin geçmişi ele alınacaktır.

- 1) İslamiyet'ten önceki dönem
- 2) İslamiyet'ten sonraki dönem
- 3) Tanzimat'ın ilanından sonraki dönem
- 4) Türkiye Cumhuriyeti'nden sonraki dönem

Türk Hukuk Tarihi Önemi

- Hukukçu pozitif hukuku tanımakla yetinmemelidir.
- Konulan ve uygulanan kuralların olumsuz yönlerini eleştirecek düşünce yapısına sahip olmalıdır.
- Gelişen yaşam ihtiyaçlarını karşılamak hukuk kültürüne ihtiyaç gösterir.
- Hukuk kültürünün temeli tarihe dayanmaktadır.
- **Üç hukuk sistemi sentezi:** İslam öncesi Türklerin öz hukuku, İslam hukuku ve Batı hukuku tarihlerinin bilinmesi bu sebeplerle önemlidir.

Not: Osmanlı hukukundan gelen miras, vakıf ve toprak davalarında eski mevzuat uygulandığından Türk Hukuk Tarihi dersi pozitif (mevzu) hukuk içindedir.

Türk Hukuk Tarihinde Kaynak Sorunu

- Günümüz pozitif hukukunda Anayasa, kanunlar, yönetmelikler (kısmen gelenek ve görenekler) birinci, mahkeme kararları ikinci, bilimsel yayınlardaki görüşler üçüncü dereceden kaynaklardır.

Hukuk Tarihi Birinci Derecede Kaynaklar

- Belgeler (diplomatik)
- Anılar, Seyahatnameler, Sefaretnameler, İlk elden tarihler
- Diğerleri: 1) Dogmatik nitelikli kaynaklar, 2) Bulunmuş malzemeler (arkeoloji, epigrafi, nümizmatik, etnoloji ve dil araştırmaları)

Hukuk Tarihi İkinci Derecede Kaynaklar

- Yapıtlar (Başka belgelere dayanılarak hazırlananlar)

Hukuk Tarihi Üçüncü Derecede Kaynaklar

- Söylentiler (Kuşaktan kuşağa geçen doğruluğu kesin kanıtlara dayanmayan, Osmanlı tarihleri örneği)
- İkinci derece kaynaklara dayanılarak hazırlananlar (ders kitapları)

Birinci Bölüm: İslamiyet'ten Önce Türk Hukuku

Türk Devletleri/Göçebelik Genel Nitelikleri

- Kültür ve ögesi hukukta coğrafi koşulların etkisi
- Göçebe kültürüne elverişli bozkır
- Kuraklık, nüfus çokluğu, dış etkiler
- Değişik kültür bölgelerine hareketlilik
- Göçebeliğin gereği olarak taşınabilir mülkiyet
- Kölelik kurumuna rastlanmaz (ekincilik olmadığından)
- Orta Asya Türk kavimleri göçbeliği genel göçebelikten farklıdır.
- Orta Asya doğu ve batısında tarıma elverişli bölgeler bulunur.
- Yerleşik kültüre yatkın (yarı göçebe)
- Geniş alanda kurulan devletler göçbeliğin üzerinde bir kültüre işaret eder. (Kendine özgü feodalizm)
- Kadına verilen değer yüksektir.

- Kışlaklarda demircilik yapılır. (savaş aletleri hazırlanır)
- Kabileler küçük başbuğların yönetimindedir.
- Birleşerek büyük yarı göçebe devletler oluşur.
- Başbuğun görevi kabileleri bir arada tutmak ve yaylakları bölüştürmektir.

Mete Zamanı Hun Devleti

- Çin kaynaklarında Çin'in en uzun ırmağı Huang-Ho'nun kuzeyinde oturanların hepsine Hun denilmiştir.
- Hunlar hem Türklerin hem de Moğolların ataları kabul edilir.
- Çin kaynakları M.Ö. 24.yüzyıldan itibaren Hunlardan bahseder.
- Çin'in kuzeybatısındaki Hunların saldırıları M.Ö. 300'lerde **Çin Seddi**'ni başlatır.
- En parlak dönem M.Ö. 209'da **Mete** (Mao-tun, Baktur) hükümdarlığıyla başlar.
- Mitolojik kahraman Oğuz Kağan ile Mete aynı kişidir.
- Yarı göçebe kültürü niteliği olarak yükseliş şefin kişiliğiyle bağlantılıdır.
- Mete sonrası zayıflama (şefin üstün kişiliği yarı göçebe kabilelerde önemlidir)
- Devlet kuzey ve güney olarak ayrılır.
- Güneydekiler Çinlileşmiştir.
- Kurulan diğer devletler M.S. 581'de ortadan kalkar.
- Avrupa Hun Devleti (Atilla 395-453)

Hun Devleti Kamu Hukuku/Hiyerarşi

- Mete'nin sanı Tan-Hu/Şan-yu (gökten kudret alan)
- Ülke sol ve sağ olarak 6'ya ayrılır (Doğu-Batı dirlik devletleri)
- Devlet büyükleri (Büyüklerin adı Onbinbaşı)
- Yöneticilik oğula geçer.
- Büyükler Tan-Hu sarayında toplanır.
- Yerleşik uluslara saldırılar planlanır.

- **Ağır suçlar** (birine kılıç çeken/öldüren öldürölür)
- Eşkıyalık yapanın ailesi devlet memurlarınca rehine tutulur
- **Ufak suçlar** (sopayla dövölmek)
- Hapis cezası en fazla 10 gündür. (göçebe költür)

Hun Devleti Özel Hukuk

- Ekzogami yaygındır (dıştan evlenme)
- Oğullar babaları ölünce üvey anneleriyle evlenirdi.
- Ölen kardeş karılarını sağ kalan kardeş alırdı. (**Levirat**)

1) Kadının kocasının ruhuna da hizmet edeceği düşüncesi

2) Malların ailede kalması ve iş gücünün eksilmemesi

- Çok kadınla evlenmenin varlığı (Polügünü)
- Tan-Hu ölünce bazen yakınları ve cariyeleri ölümdede eşlik ederlerdi.
- Savaş tutsakları Tan-Hu tarafından tutsak alana hediye edilebiliyor. (kul)
- Savaş alanında ölüyü çıkaran kişiye ölünün malları verilir.

Göktürk Devleti/Tarihçe

- M.S. 6. yüzyılda Türkler Juan-Juan ulusu egemenliğindedir.
- Türklerin başbuğı Tu-Men (**Bumin**) 552'de yeni devleti kurmuştur.
- Küçük kardeş **İstemi** devletin batı kesimini yönetmiştir.
- 10 kabile İstemi'ye buyruktur. (Onok)

- Devletin doğu kesimi Bumin'e bağlıdır.
- Orhun yakınları Ötüken merkezdir.
- Bumin'in ölümü
- Yerine sırayla oğullarının geçmesi

- Batıda İstemi Bizans'la ilişki kurmuştur.
- Bizans'a elçi gönderilmiş (568), elçi kurulu kabul edilmiştir. (Zemahros)
- İstemi'nin oğlu Tardu bağımsızlaşmıştır.
- Çinlilerin doğu-batıyı ayırma çabaları
- Doğu Göktürk Çinlilere yenilmiş, Batı ortadan kalkmıştır.

- Kutluk Kağan bağımsızlık kazanır. **Kutluk Hakanlığı** (681-691)
- «Elteriş Kağan» adını alır. (devlet başkanlarına ad verme geleneği)
- Elteriş Kagan'dan sonra kardeşi Kapagan Han başa geçmiş, ardından Kutluk Han'ın büyük oğlu **Bilge Han** (684-734) gelmiştir.
- Kardeşi Kül-Tegin, devlet adamı Tonyukuk katkıları görülmüştür.

- Çin ve Bizans kaynakları (Bizans elçisi Zemahros)

• **Orhun Yazıtları:**

Yazıları Danimarkalı bilgin Thomsen çözmüştür. (1893)

Türk ulus adı olarak ilk kez geçmiştir.

Göktürk Devleti/Kamu Hukuku/Devlet

- Şef etrafında toplanan kabileler birliği (**Kagan**)
- Kabile başbuğuna Kan denilir.
- Kağan'ın görevi ulusu doyurmak, refahını yükseltmektir.
- Despotizmden farklı olarak ulusun vazifesi kağanı doyurmak değildir.

- Devlet halk ve bey olarak ayrılmış (Ortaçağ Avrupa aristokrasisinden farklı)

- Kağanların yasa düzenleme görevi

«Onlar Bilge Kaganlar imiş... Onun için bu ülkeyi o kadar iyi koruyabilmişler, ülkeyi koruyarak yasaları düzenlemişler.»

- Kagan bütün eski kültürler gibi gücünü gökten (Tanrı) alır.

«Ben Tanrı'ya benzer, gökte doğmuş Türk Bilge Kagan tahtıma oturdum. Sözlerimi sonuna kadar dinleyin...»

«Göktürk Devleti'nin Göktürk doğan egemen ve kutsal oğlu» (Göktürk İmparatorundan Çin İmparatoruna gönderilen mektuptan)

- Göktürk hükümdarı Tanrı olmamakla beraber Tanrı'ya benzer sayılmıştır.

- Devlet sağ ve sol olarak ayrılır. (Hun'da olduğu gibi)

- Türk devletlerinde Doğu ve Batı ayrımı görülmesi (yönetimsel bölünme)

Çift Krallık tartışmaları

- Türk devletlerinde sağ ve sol üzerinde Kagan yer alır.

- Batıdaki İstemi Doğudaki Bumin ve oğullarına bağlıdır.

- Batı, Doğu zayıfladıktan sonra bağımsız olmuştur.

- Şadapıtlar, Tarkan ve Buyruk beyleri

- Yabgu (Kagandan sonra en büyük san/İstemi Yabgu)

- Şad (Doğu ve Batıda genel valilik eden 2 şad bulunur)

- Tegin (prens, şehzade)

- Alpagu (kabile başkanları)

- Ata (yaşamayan saygın kişiler)

- Yeni Kagan seçilmesi (Ergin oğul varsa seçilmesi kuraldır. /göçebe feodalizm),

- Oğul yoksa beyler rol oynar.

- Devletin üç ögesi (Kagan egemenliği temsil eder, İl veya El ülke anlamındadır, nüfusa Budun denilir.)

- Vergiler sürü hayvanlarıyla ödenir.

- Ceza hukuku Hunlar gibi özel intikamdan çıkmış, kamu hukuku alanına girmiştir.
- Cezayı devlet uygular ancak bazen suçlu yerine yakınına uygulanır.
- Ceza her alanda kişiselleşmemiştir.
- Oğullar, kızlar ve karılar aile başkanı velayetindedir.
- Devlete isyan, insan öldürme, evli kadına tecavüz cezası ölümdür.
- Yaralama suçları hayvanla tazmin edilir.
- Hırsızlıkta çalınanın 10 katı ödenir.
- Birinin gözünü kör eden kızını veya karısının mallarını o adama verir.
(Cezanın kişiselleşmediğinin göstergesidir. Ceza velayetten dolayı kocaya uygulanmış sayılır.)

Göktürk Devleti/Özel Hukuku

- Kulluk kurumuna pek rastlanmaz.
- Yüksek mevkideki kadın kendisinden aşağı durumdakiyle evlenemez. (İslâm hukuku gibi)
- Oğullar babaları ölünce üvey annelerini almaya mecburdur.
- Kardeş ölünce karısını almak kardeş için zorunludur (**Levirat**)
- Evlenme ekzogamik temellere dayanmaz.
- Yapay kan hısımlığı görülür.
(Kanları ve kımızın karıştırılarak içilmesi/and içmek)
- Kabileler kışı geçirdikleri yerlerde toprağa sahip olmuşlardır.
- Mirasta en küçük oğul bu toprağı alır, diğerleri taşınabilir malları alır.
- Beylerde **Kut** (egemenlik kudreti) en layık olana verilir.

Uygurlar ve Hukukları/Tarihçe

- Uygurlar, Basmiller ve Karluklar birleşerek Göktürk Devleti'ne son verdiler. (745)
  - Basmiller ve Karlukları yenen Uygurlar **Ötüken**'i merkez yaparlar.
  - Önceleri bozkırda göçebelik, vahada tarancılık,
  - Çinlilerle ticaretin ilerlemesiyle kentlere yerleşme,
  - Çin etkisiyle **Maniheizm** kabul edilmiştir.
-
- Uygur Kagani Kırgızlara yenilmiştir. (840)
  - Ulus dağılmış, tarım havzalarına yerleşmiş (ilk kez düzenli tarım/kent kültürü)
  - Uygurlar Doğu Türkistan'da yarı bağımsız yaşamışlardır.
  - Cengiz Moğolları Uygur egemenliğine son vermiştir. (1209)
  - Uygurların Hun ve Göktürk'ten farklı özel hukukları oluşmuştur.

- Çin kaynakları, Taryat Anıtı (Uygur hk. Moyun Çor)
- Doğu Türkistan'da ele geçen belgeler

Kutadgu Bilig

- Balasagunlu Yusuf (1069-1070'te Kaşgar'da yazılmış)
- Karahanlı Buğra Han'a sunulmuştur.
- Eski Yunan felsefesi ile Çin felsefesi Türk gelenekleriyle harmanlanmış, özgün bir edebi ve felsefi yapıt oluşmuştur.
- Üç nüsha (Viyana, Mısır, Fergana)

Uygurlar ve Hukukları/Kutadgu Bilig

- Kut (mutluluk ve egemenlik)
- Kut, **devlet kudreti** anlamında kullanılmıştır.
- Didaktiktir, soyut kavramlar kişileştirilerek konuşturulmuştur.
- Dört kahraman (hükümdar, vezir, vezirin oğlu, tek başına yaşayan kimse)
- İyi devlet yönetimi, siyasi egemenliğin kullanılışı, sınıflara nasıl davranılacağı,
- Uygurların mevcut durumundan çok **ölküsel** bir Türk toplumu gösterilmiştir.

Uygurlar ve Hukukları/**Kamu Hukuku**

- Kut'larını tanrısal bir kaynağa bağlama gereği (Gök ve Ay Tanrıdan kut bulmuş)
- Bilgi düzeyi ve iktisadi duruma göre 2 ana sosyal sınıf (Aydınlar ve halk sınıfı)
- **Aydınlar** (Aleviler, bilginler, otacılar, yıldızcılar, şairler)
- **Halk sınıfı** (tarımcılar, satımcılar, içdişçiler, uzlar, karabudun, çivaglar)
- Ayrıcalıklı beyler dışında halk hukuk bakımından eşittir.

Uygur devlet örgütü memurları (Kutadgu Bilig'den)

- Uluğ Hacib
- Subaşı
- Kapik başlar
- Bitikçi
- Ağıcı
- Yalvaçlar

Uygurlar ve Hukukları/**Özel Hukuk**

Belge örnekleri

- Trampa (pamuklu karşılığı köle satışı)
- Velayet hakkı satışı (borcundan dolayı oğlunu satma)
- Faizle ve kefaletle borç alma (faiz ve temerrüt kabul edilir, soy kefil gösterilir)
- Koşula bağlı ve vefaen taşınmaz satışı (borç ödenmesine karşılık bağ verilmesi)
- Yarıcılık sözleşmesi (bir yanın toprak bir yanın emek vermesi/ortakçılık)

Belge örnekleri

- Vasiyetname (mirasçılar gösterilir, terekede kimlerin olmayacağı, üvey oğulların analıklarıyla evlenmelerine engel olabilmek)
- Evlat edinme (10-14.yüzyıllar arası evlat edinme yaygındır)
- Şarta bağılı azatlama (vergi koşuluyla)
- Bahçe kiralama
- Köle satışı

Belgelerin niteliğı

- Biçimci (belli formüllere göre hareket)
- Önce tarih yazılır (yıllar oniki hayvan adı, aylar numara sırasıyla)
- İcabı yapanın adı, işlemin sebebi, kabulde bulunanın adı, iki yanın kendilerine düşeni yerine getirmesi ve koşullar
- En sonda tanıkların adları yazılır.
- Bazı belgeler damgalanmıştır.

- Belgeler Uygurlarda kulluğun var olduğunu gösterir.
- Babanın velayet hakkına dayanarak oğlunu satabilmesi
- Kulların eski sahiplerine vergi vermek koşuluyla kurtulabilmeleri
- İslam hukuku henüz etkili değildir.

(İslam hukukunda özgürün köle olarak satılması kabul edilmez/velayet ilişkisi buna izin vermez)

- Kul satışında eksik bilgiden doğan kusurlardan satıcı sorumludur. (Roma hukukunun tersine)

- Biçimci ve modern anlayışlı bir hukuk sistemidir.
- Çin belgeleriyle benzerlikler görülür.
- Yarı göçebe hukuktan yüksek hukuk düzenine geçilmiştir.
- Türkler doğuda yerleşirken batıda İslamiyet'le tanışmışlardır.

Türklerin İslamiyet'ten önce kabul ettikleri dinler

- Din kurallarının demokratik-laik hukuk sistemlerine etkileri yadsınamaz.
- İslam dinine dayanan İslam hukuku (Türklerin dinsel geçmişini bilme gereği)
- Türkler diğer dinlerin etkilerine açık olmuşlardır.
- İslam öncesi din özgürlüğü (Hıristiyanlık dahil tanıdıkları dinlere girme)
- Cengiz Han yasası (egemenlikleri altındaki dinlere hoşgörülü davranma)
- Şaman kalındığı sürece bütün dinlere hoşgörü gösterilmesi, dinlerin korunması
- İslamiyet'te sadece ehl-i kitap din mensuplarına hoşgörü buyurulmuştur. (Ortaçağ Hıristiyan batısından ileri)

Türklerin İslamiyet'ten önce kabul ettikleri dinler/Şamanlık

- Türklerin en eski dini, bilinçaltında diğer dinlerle yaşamıştır.
- Şaman (dilenci rahip)
- Cin ve perilere, ölülerin ve hayvanların ruhuna inanma
- Şaman denen rahipler kendi ruhlarını göndererek bu ruhlarla bağlantı kurar.
- Türklerin Şamanlığı bu ilkel kavimlerdekinden farklıdır.
- Türklerin dini yüksek dinler gibi **ikiciliğe (düalizm)** dayanır.
- Aydınlık evrenini oluşturan **Gök** (17 kat)
- Karanlık evrenini oluşturan **yeraltı** (7-9 kat)
- İkisinin arasındaki yeryüzü insanların yurdudur.
- Bunları yaratan **Tanrı** göğün en üst katında sayılır.
- Diğer katlarda iyi yaratıklar ve ikinci derece tanrılar yer alır.
- Gök cennet kabul edilir. (iyi insanların ruhları buraya gider)
- Yer altında kötü ruhlar oturur. (kötü insanların ruhları buraya gider)
- Yeryüzünde «**Yersu**» iyilik ruhları bulunur. (Yüksek dağlarda, ırmaklarda)
- Yersulara da tapmak ve kurban vermek gereklidir.
- Türkler Şamanlığın gelişmiş biçimine inanmışlardır.

Türklerin İslamiyet'ten önce kabul ettikleri dinler

- Türkler Uzakdoğu ve Önasya dinlerinden etkilenmiştir.
- Göktürk Devleti zamanında Budizm, Mazdeizm, Nesturilik
- Önce **Budizm**,
- Sasani etkisiyle **Mazdeizm**,
- Uygur Devleti resmi dini **Maniheizm** (8.yüzyılda)
- Yeni kurulan Türk devletlerinin büyük bölümü **İslamiyet**'i kabul etmiştir.

Türklerin İslamiyet'ten önce kabul ettikleri dinler/**Budizm**

- Buddha (Gautama) M.Ö. 550'de Himalayar'da doğmuştur.
- Budizm'e göre 4 gerçek bulunmaktadır.

- 1) Yaşamın temeli ızdıraptır.
- 2) ızdırapların nedeni tutkulardır.
- 3) Bunlardan kurtulmak gerekir.
- 4) ızdıraplardan kurtulmanın yolları vardır.

- ızdıraplardan kurtulmanın yolları
(Doğru inanç, karar, söz, eylem, yaşama, çaba, düşünüş, içdenet)
- Bu yolları izleyenler **Nirvana**'ya (sonsuz huzur) erişebilir.
- Budizmin kendi tanrısı bulunmaz. (düşünce ve yaşam sistemi olarak görülür)
- Budizmi kabul edenler eski tanrılarını saklamışlardır.

- İki ana mezhebi bulunur.
  - 1) **Mahayana** (büyük araba), kendi ruhlarını Nirvana'ya erdirmek yerine vaaz ve kitap yoluyla diğeri insanları doğruya yöneltmek.
Budizme sadık kalınmıştır.
  - 2) **Hinayana** (küçük araba), En kısa yoldan kendi ruhlarını Nirvana'ya ulaştırmak.
Tanrılara inanmış ve kendine özgü tapınma biçimleri geliştirmiştir.

- Budizm, Doğu Türkistan'da **Uygurlar** arasında görülmüştür.
- Göktürk hükümdarı (To-Po) uyruklarına kabul ettirememiştir.

Türklerin İslamiyet'ten önce kabul ettikleri dinler/**Mazdeizm (Zerdüşt Dini)**

- Zerdüşt, M.Ö. 1100 sıralarında İran'da yaşamıştır.
- Dinin metinleri **Avesta** adlı kitapta toplanmıştır. (din ve hukuk metinleri)
- Önasya dinlerini etkilemiş, ikiciliğe (**düalizm**) dayanır.
- Tanrılarında Ahura-Mazda nedeniyle «**Mazdeizm**» de denilir.
- Yaşam, **Ahura-Mazda**'nın başında olduğu iyilik ve ışık dünyası ile başında **Ahriman**'ın bulunduğu kötülük ve karanlık dünyasının çatışmasıdır.
- İnsan **Ahura-Mazda** ile **Ahriman**'ın temsil ettiği değerlerden birini seçmelidir.
- İyilik, ışık ve erdemi seçenler öldükten sonra Çinyat köprüsünden geçerek sınav verecekler ve cennete ulaşacaklar.
- Kötülüğü seçenler ateşlerin içinde, cinlerin yanında kalacak.
- Mazdeizm İran dışında Batı Türkistan'da (Buhara) Türkler arasında görülmüştür.

Türklerin İslamiyet'ten önce kabul ettikleri dinler/**Maniheizm**

- İran'da Şapur Devleti egemenliğinde **Mani** tarafından yayılmıştır. (M.S. 215-276)
- Zerdüşt gibi ikiciliğe dayanmış, Hıristiyanlıktan etkilenmiştir.
- Maniheizme göre öncesiz bir nur alanı ile maddi bir alan vardır. (Hükümdar nurun bir parçasını ele geçirmiş, nur ülkesi tanrısı insanı yaratmıştır. Karanlık ülkesi devleri bu insanları öldürmüş, Tanrı dünyayı yaratmıştır.)
- Dünya 10 kat gök, 8 kat yerden oluşur.
- Karanlık güçleri insanda var olan nur parçası küçülsün diye Havva'yı yaratmışlardır.
- İsa adlı kişi (tarihsel İsa'dan farklı) nur parçalarını kurtarmayı insanlara öğretmek için dünyaya gelmiştir.
- Maniheizm yerli dinlerle bağdaştığı için kolayca yayılmıştır. (Doğuda Budizm sembolleri, Batıda Hıristiyanlığa yaklaşma)
- **Uygurlarda** İslamiyet'ten önce geniş bir alana yayılmıştır.

Türklerin İslamiyet'ten önce kabul ettikleri dinler/**Nestorianizm**

- Hıristiyanlık mezhebidir.
- **Patrik Nestorius** 431 Efes Konsülü'nde İsa'da iki kişilik bulunduğunu, Meryem'in insan İsa'nın anası olduğunu öne sürer.
- Nestorius Patriklikten düşürülmüş, yandaşları İran, Türkistan, Çin ve Hindistan'da misyonerlik yapmışlardır.
- 12. ve 13. yüzyıllarda Kuzey Moğolistan'da yaşayan Türkler arasında ve Batı Türkistan'da görülmüştür.

Türklerin İslamiyet'ten önce kabul ettikleri dinler/**Diğer Dinler**

- Hazarlar (Ural, Kafkasya, Kırım) 8.yüzyılda **Museviliği** kabul etmiştir.
- Batı Hunları ile Avrupa'ya gelen Türk boylarında **Hıristiyanlık** görülür.
- Peçenekler bu boylar arasındadır.
- Selçuklu Türkleri öncesi Anadolu'da Hıristiyan Türkler yaşamıştır.

İkinci Bölüm: **İslamiyet'ten Sonra Türk Hukuku**

- İslam salt din değil, yüksek inançlara dayalı hukuk sistemidir.
- Türkler dini kabul ederek hukuk sistemini de benimsemiştir.
- 400 yıllık sürede çoğunluk Müslüman olmuştur.
- Araplar İran'ı zapt ettikten sonra Maveraünnehir'i ele geçirince Türklerle ilişki kurmuşlardır.
- İranlı Samaniler Orta Asya'da ilerleyerek İslam'ı yaymışlardır.
- Halifeler 8.yüzyıldan itibaren Türklerden koruma birlikleri oluşturmuşlardır.
- Tulun adlı Türk 9.yüzyılda Mısır valisi olmuş, **Tulunoğulları** kurulmuştur.
- Türkler kabileler halinde **Dar ül-İslam'a** girmişlerdir. (dil ve kültür korunmuş)
- Alptekin, **Gazne'de** ilk Müslüman Türk devletini kurmuştur. (963)
- Halkın çoğunluğu Türk olan ilk Müslüman Türk devleti Uygur Türklerinin kurduğu **Karahanlılar** (10.yüzyıl)
- Göçebe kültürü için yerleşik tarancı kültür gerekliliği (İslamiyet'in kültür ve din olarak yüksekliği)

- İslâm hukuku diğer hukuk sistemleri etkisinde gelişmiştir.
- Peygamber'den önceki Arap örf ve adet hukuku yüksek ilkelere bağlanmıştır.
- Aslında göçebe olan Araplar İslamiyet'ten sonra komşu ülkelere taşarak yerleşik hayata geçmişlerdir. (göçebelikten yerleşikliğe geçen bir ulusun hukuku)
- İlk yüzyıllarda **iċtihat** yoluyla gelişen İslam hukuku Hicri 3.yüzyıldan sonra dondurulmuştur.
- İċtihat kapısının kapanması nedeniyle Türkler hukukun gelişmesine yardım edememiş, sonunda bırakmışlardır.
- **Osmanlı Devleti** dış görünüşü bakımından İslamidir.
- Bununla birlikte İslam öncesi geleneklerine bağlı kalmışlardır.
- İslam hukukundan doğan boşlukları kendi anlayışlarıyla doldurulmak istemişlerdir.

İkinci Bölüm: İslamiyet'ten Sonra Türk Hukuku/**İslam Hukukuna giriş**

- İslam dini inanç ve ibadetle sınırlı olmayıp bütün yaşam alanını kapsar.
- Bu kuralların tümüne **Şeriat** denilir.
- **Fıkıh**, Şeriat kurallarını bir sistem içinde ifade etmektir. (Fıkıhın sözlük anlamı bir şeyi tam anlamaktır.)
- Fıkıh ilk zamanlarda Kur'an ve Hadis bilmek iken zamanla İslamiyet'in her kuralını sistemleştiren **şeriat bilimi** olmuştur.
- Hukuk kurallarını incelemek de fıkıhın içindedir.
- **Fakih** (Fıkıh bilimiyle uğraşan)
- İslâm hukuku bugünkü kamu hukuku ve özel hukuk bölümlerine ayrılmaz.
- Hukuk, fıkıh içinde bağımsız bir bölüm değildir. Ancak bazı hukuk kuralları ayrı adlarda toplanmıştır.
- Muamelat (özel hukuka ait olanlar)
- Münakahat ve Mufarakat (evlenme ve boşanmayla ilgili)
- Feraiz (miras hukukunu konu alanlar)
- Ukubat (ceza hukukuyla ilgili kurallar)
- İbadet

- İlk önce Kur'an ve tefsirden başka **Peygamber**'den ve **Sahabiler**'den (eshab) gelen kurallar **İlm** olarak anılmış, tersi olarak **Fıkıh** kullanılmıştır.
  - Fıkıh bu kuralların yokluğunda **Rey**'e başvurarak konulan kuralları göstermiştir.
  - Sonraki dönemlerde Kur'andaki kuralların ve sünnetlerin azlığından dolayı Rey'e başvurulmuş ve Rey İlm'e dayandırılmak istenmiştir.
  - İlm olmadığı yerde Rey'e başvurmak doğal sayılmıştır.
  - Rey'e başvururken Kur'an ve Sünnetlere benzetilme ihtiyacından Rey'e **Kıyas** da denilmiştir.
  - Kısaca Fıkıh önceleri Rey'in eş anlamlısı olarak kullanılmış, Rey de Kıyas anlamında kullanılmıştır.
  - İslam bilginlerinin (ulema) bir sorunda birleşmesi hukuksal bir kural sayılır. (**İcma**)
  - Kur'an ve Hadis'ten sonra **Kıyas** ve **İcma** da şer'i kaynak kabul edilmiştir.
  - **Fıkıh** anlamı zamanla genişlemiştir.
- (Kur'an, Hadis, Kıyas, İcma ve hukuku da belirten bir ad olmuştur.)
- Fıkıh günümüzde öncelikle İslam hukukunu ifade etmektedir.

İkinci Bölüm: İslamiyet'ten Sonra Türk Hukuku/**İslam Hukuku Kaynakları**

- Başlıca dört kaynak bulunur. (sırasıyla **Kur'an, Sünnet, İcma ve Kıyas/İçtihat**)
- **Kur'an** ve **Sünnet** niteliği tartışılmaz, bağlayıcıdır.
- **İcma**, bütün bilim adamlarının görüşü olduğundan bağlayıcıdır.
- İlk üç kaynak birinci derecede sayılır.
- **Kıyas** istenirse bağlayıcıdır. (Aynı konuda çeşitli çözümler, usulüne uygunsuz doğru kabul edilir.)
- Kıyas bu özelliğiyle birinci ve ikinci derece kaynaklar arasında özel bir konumdadır.
- Sonradan içtihat kaldırılmış, mevcut içtihatlar olaylara uydurulmak istenmiş, **fetva** etkinliği doğmuştur.
- Fetvalar birinci derece kaynaklara dayanılarak yapıldığından ikinci derece kaynaktır.
- Sayılan kaynaklar yazılı olarak fıkıhta kullanılır.
- Kaynaklar arasında hiyerarşi bulunur.
- Bugünkü yazılı hukukta kuralları devlet koyar. İslam hukuku ise devletçe konulmamış, bu kurallar İslam Devleti'ne hayat vermiştir.

- **Kur'an**, Hz. Osman zamanında son şeklini almıştır.
- Sünnetler **Hadis** adı altında toplanmıştır.
- **İçtihat**, fıkıh bilgisi olan her Müslümanca yapılabilir.
- **Fetva**, hem resmi hem özel kişilerce verilebilir.

İkinci Bölüm: İslamiyet'ten Sonra Türk Hukuku/**Kur'an**

- Kitap Peygamber'den tevatüren nakledilmiş, İslam hukukunun asıl kaynağı olmuştur.
- Peygamber 610-632 yıllarında gerektiğçe Allah tarafından bildirilen ayetleri Müslümanlara iletmiştir.
- İlk **Halife Ebubekir** zamanında Hz.Ömer'in teşviki ve Peygamber'in yazmanı Zeyd İbni Sabit'in yardımıyla dağınık yazılı parçalar ve belleklerdeki bölümler toplanmıştır.
- **Hz.Osman** başka Kur'anların doğuracağı karışıklığı önlemek için resmi Kur'an hazırlatmıştır. (bugün ikinci bir Kur'an bulunmaz)
- Kur'anda 114 **Sure** bulunur, daha çok büyüklüklerine göre sıralanmıştır.
- Sureler emir, işaret anlamına gelen **Ayet**'lere ayrılır. (6666 ayet, farklı hesaplamalar da vardır.)
- Kur'an birden değil 22 yılda indirildiğinden kurallar toplu bulunamamıştır. (hiçbir dinsel ve hukuksal kurum bir arada anlatılmaz)
- Bazen bir kural zamanın gereklerine göre neshedilmiştir. (**mensuh**)
- Örneğin 4.Sure zinayı cezasız bırakırken 24.Sure'nin 2. ayetiyle neshedilmiş, değnek cezası öngörölmüştür.
- Kur'anda dinin inanç esasları daha çok Mekke'de indirilmiş,
- Hz.Muhammed'in Medine'ye hicretinden sonra devlet temelleri atıldığından hukuksal nitelikli ayetler artmıştır.
- Kur'anda fıkıh bakımından mevcut boşluklar **Sünnet** ile doldurulmuş,
- Sünnet İslam hukukunun ikinci kaynağı olmuştur.

İkinci Bölüm: İslamiyet'ten Sonra Türk Hukuku/Sünnet

- Hz. Muhammed anlaşmazlıkları ve yöneltilen dinsel, hukuksal sorunları çözer,
- Onun hüküm ve kuralları kesin olduğu gibi sonradan bir örnek ve Kur'an buyruğu ile de kurallar devam etmiştir.
- Bu kurallar **Sünnet** olarak adlandırılmıştır. **Sünnet 3 türdür;**
  - 1) **Kavli Sünnet** (Peygamber'in sözle koyduğu kurallar)
  - 2) **Fiili Sünnet** (Peygamber'in iş ve hareketiyle konulan kurallar)
  - 3) **Takrir/Sükuti Sünnet** (Peygamber'in bir kimseyi iş yaparken engellemek yoluyla konulmuş kurallar)

• Nitelikleri bakımından Sünnetler

(Kur'an'a tam uyanlar, Kur'an'ın yorumundan ibaret olanlar, Kur'an'da bulunmayan yeni kural koyanlar)

- **Sünnet** İslam'dan önce Araplarda atalardan kalan gelenekleri ifade ederdi.
- **Sünnet** İslam'dan sonra Peygamber'in koyduğu kurallar olarak adlandırıldı.
- Sünnetler önceleri **Sahabilerce** (Peygamber'in yanında bulunmuş) bildirilmiştir.
- Sonra Sahabilerden işiten **Tâbîler** ve Tâbilerin Tabileri yoluyla sünnetler aktarılmaya devam etmiştir.

- Sahabiler, Tâbîler ve Tâbilerin Tabileri yoluyla iletilen sözlere **Hadis** denilmiştir.
- Sünnetler de böyle iletilmiştir. (Hadisler özellikle Sünnetleri anlatır.)
- Hadis Hz. Muhammed'in söz ve hareketlerini bildirir. Sahabiler ve Tâbîler'in de söz ve hareketlerini bildirir.
- Hadis-i Kutsi veya Hadis-i İlahi (Allah der ki sözüyle başlayan)
- Hadis-i Nebevi (Peygamber'in diğer hadisleri)
- Hadis-i Sahabi (Sahabilerin hadisleri)

- Hadis iki bölümden oluşur.
- **İsnad (dayanak)**: İletenlerin sonuncusuyla başlar ilkiyle biter.
- **Metn**: Asıl hadis
- Hadisler yeni durumları karşılamak için zamanla uydurulmuştur. (birbirinden aykırı Sünnetler)
- Metn İslam'ın ruhuna aykırıysa uydurmaya delil sayılır.
- 2. ve 3. Hicrî yüzyılda ibadet şekilleri, devlet ve toplum düzenini belirleyen kurallar büyük ölçüde saptandı. (Saptanmış kurallara aykırı bulunanlar hariç bütün hadisler geçerli sayılır)

- Hadisler resmi olarak derlenememiştir.
- Hicrî 3. yüzyılda toplananlar geçerli sayılmıştır. (Kütüb-i Sitte/Altı Kitap)

- **Geçerlilikleri açısından hadisler;**

- 1) **Sahih Hadisler** (isnad kısmında illet bulunmayan, metn kısmı genele aykırı olmayan)
- 2) **Hasan Hadisler** (isnadı tam olmayan)
- 3) **Zaif Hadisler** (Metinleri veya ileticilerine şüpheyle yaklaşılan)

- **Geçerlilik açısından diğer ayırım;**

- 1) Mudrec Hadisler (Peygamber'in sözlerine bir ileticinin sözünün karışması)
- 2) Metruk Hadisler (Yalnız bir İleticinin iletildiği güvenilmeyen)
- 3) Mevzu Hadisler (uydurma olduğu kabullenilmiş)

- **Hadisler yalnız Peygamber'in söz ve hareketlerini bildirmediğinden diğer bir ayırım şöyledir;**

- 1) Merfu Hadisler (Peygamber'in söz veya işini bildirenler)
- 2) Mevkuf Hadisler (Sahabi'nin söz veya işini bildirenler)
- 3) Maktu Hadisler (Tâbi'nin söz veya işini bildirenler)

İkinci Bölüm: İslamiyet'ten Sonra Türk Hukuku/İcma

- İcma fikhın üçüncü kaynağıdır.
  - İcma belli zaman içinde yaşayan fakihlerin bir sorun üzerinde aynı içtihatla olmalarıdır.
  - Bu itiraz kabul etmez delil sayılır. İtiraz kabul etmeme prensibi zamanla oluşmuştur.
  - Önceki düşünceler farklı olsa da İcma aksine düşünce öne sürülemez, sonraki kuşaklar buna uymak zorundadır.
-
- İlk önce yalnız Sahabilerin İcmaları geçerli sayılmışken zamanla imparatorluğun diğer bölgelerindeki fakihlerin düşünceleri de hesaba katılmıştır.
  - Son aşamada bütün fakihlerin bir sorunda aynı düşüncede olması **İcma** kabul edilmiştir.
  - **Hz. Muhammed'in**, «*Hiçbir zaman ümmetim bir yanlışlık üzerinde birleşmeyecektir*» Hadisi İcma'ya temel olmuştur.
  - Peygamber'in ölümü sonrası Kur'an ve Hadis sorunları çözümede yetersiz kalınca İcma İslam hukukunda önemli bir görev üstlenmiştir.
- (İslam Devleti temelini oluşturan **Halifelik** kurumu İcma ile meydana getirilmiştir.)

- Kur'an ve Hadis yorumu sonunda hangi yorumun doğru olduğu İcma ile çözülmüştür.

- **İcma 3 yolla meydana gelir;**

- 1) **Kavlî İcma** (fakihler aynı düşüncede olduklarını sözle bildirmişse)
- 2) **Fiilî İcma** (fakihler aynı düşüncede olduklarını eylem veya yazıyla bildirmişse)
- 3) **Takriri veya Sükuti İcma** (fakihler sorunu öğrenip sessiz kaldılarsa)

- Bir sorun üzerinde İcma oluşması için çözümlene sırasında yaşayan tüm fakihlerin ölmesi gerekir. (İtiraz oluşması önlenir, İcma sonraki kuşağı bağlar)

İkinci Bölüm: İslamiyet'ten Sonra Türk Hukuku/**Kıyas (İçtihat)**

- Kıyas fikhin dördüncü kaynağı kabul edilir.
- **Kıyas** Kur'an ve Sünnet'te yer almayan bir sorunun çözümünde, sorunun konulmuş kurallara benzetilerek çözülmesi uygulamasıdır.
(Kur'an'da altın, gümüş, buğday, hurma... üzerine yapılan işlemlerde faiz yasaklanmıştır. Fakihler diğer değerli maddelerde de faizin yasak olduğunu kabul ederler.)
- Kıyas'ın fikh kaynağı olup olmadığı sorunsalı sünnî mezheplerin doğmasına yol açar. (Başlangıçta Kıyas'ı kabul etmeyenlere **Ehl-i hadis**, edenlere **Ehl-i rey** denilmiştir.)
- Yeni kültürlerle karşılaşılması Kıyas'a gidilmesini gerektirmiş, zamanla bütün Sünnîlerce kabul edilmiştir.
- «Kur'an ve Sünnete göre hareket et, bunlarla çözülmemiş sorunlarda ise kendi reyinle davran.» (Hz. Muhammed'in Yemen valisi Muaz'a verdiği emir)
- **İçtihat** (Kur'an ve Hadis'te mevcut hükme dayanarak bir sorunun kıyas yoluyla çözülmesi içtihat olarak adlandırılmıştır.)
- Müçtehid (İçtihatla bulunan)
- Müçtehitlerin aykırı sonuçlara ulaşmasıyla pek çok içtihat çelişebilir.
- Aynı konudaki bir içtihatla diğer içtihat kalkmaz.
- İslam hukukunun ana kurallarından sayılır. (Her zaman için tüm içtihatlar yürürlüktedir.)
- Bu nedenle İslam hukuku sistem haline gelememiştir.
- Mezheplere ait fikh kitaplarıyla çelişen kurallar bütünlüğü önlemiştir.

- Hicret'in 3. yüzyılına kadar görülen sorunlar içtihatlarla çözülmüşse de bu çağdan itibaren tüm sorunların çözüldüğü ileri sürülerek **ıctihat kapısı** kapatılmıştır.
- İlk üç kaynağa (Kur'an, Hadis ve İcma) dayanmayan rey'e değer verilmek istenmemiştir.
- Hanefîler, Malikîler ve Şafîîler kendilerine göre bazı metotları fıkhın kaynakları arasında saymışlardır.

İkinci Bölüm: İslamiyet'ten Sonra Türk Hukuku/**Taklit ve Fetva**

- Fıkıh her mezhebin fıkıh kitaplarında kazuistik metotla belirlendiğinden kuralların uygulanması zorlaşmıştır.
- Hangi içtihatla uyulacağı fıkıh bilgini sayılan müftülere sorulmuş, müftüler verdikleri **fetvalar** ile çözüm üretmeye çalışmışlardır.
- İctihat yolunun kapanmasıyla eksiklik oluşmuş,
- İctihatlar soruna uydurulmak için **taklit** edilmeye başlanmıştır. (Taklit, içtihat yerine geçmemektedir.)

- **Fetva** (fıkıh deyimini olarak bir fakihin fıkhî soruya verdiği yanıtıdır)
- Taklit etkinliği **fetva mekanizması** yoluyla gelişmiştir.
- Fetva Osmanlı Devleti'nde müftülerin (fetva verebilen kimse) dinsel sorunlar hakkında verdikleri yazılı yanıtlardır.

Fetva/İctihat ayrımı;

- Taklit dönemi fetvaları soruya gerekçe göstermeden «olur» veya «olmaz» der.
- Bu fetvalarda sorunlar somutlaştırılmadan sorulur. (Soruna karışanların adları yazılmaz.)
- Sorunun başında «*bu konuda Hanefî vb. imamları ne gibi bir çözüm önermişlerdir?*» ifadesi bulunur. (ıctihat sayılamayacağına en büyük kanıtı)

Osmanlı'da Fetva

- Şeyhülislam fetvaları bağlayıcı sayılır.
- Fıkıh bilen her Müslüman fetva verebilir, esasında içtihat gibi taklitte de bağlayıcılık yoktur.
- İslami anlayışa uygun olmasa da Osmanlı'da bağlayıcıdır.
- Özellikle İbni Kemal ve Ebussuud Efendi fetvaları toplanarak sistemleştirilmiştir.
- Bu fetva kitapları kadıların hukuk kaynağına dönüşmüştür.

İslam Hukukunda Mezhepler

- Fıkıhın kaynakları arasında görülen anlaşmazlık mezhep denilen hukuk okullarını doğurmuştur.
- İlk ayrılık siyasal nedenlerle gerçekleşir.
- İranlıların kıskırttığı bu ayrılık «Şia» mezhebini doğurur.
- Diğer mezhepler «Sünnî» adını alır.
- Sünnî mezheplerde dinsel inanış ve akidelerde önemli bir ayrılık bulunmaz.
- Sünnî mezhepler arasında geçiş kolaydır.
- Hukuksal anlaşmazlıklarda başka bir Sünnî mezhebin kurallarının uygulanması istenebilir.

İslam Hukukunda Mezhepler/Şia

- Şia yandaşları Hz. Muhammed'den sonra seçilen ilk üç halifeyi tanımazlar.
- Hz. Ali gerçek halife kabul edilir. (Hz. Muhammed'den sonra yeğeni olan Hz. Ali'nin geçmesi gerektiği)
- **Şiîlikte 3 ana kol;**
- Hz. Ali soyundan gelme İmam'a Tanrı tarafından yön verildiği (Zeydiler)
- İmam insan olmakla beraber içine Tanrı'dan bir parçanın, nurun girdiğine inananlar (Caferiler bu koldan olup, Türkiye'deki Şiîler de kendilerini bu koldan sayarlar)
- Tanrı'nın İmam'ın içine tümünden girdiğine inananlar (Dürziler, İsmailîler)
- Şiîler günümüzde çoğunlukla İran ve Azerbaycan'da bulunurlar.

İslam Hukukunda Mezhepler/Sünnî Mezhepler

- Hicri 2. yüzyılda Şia'dan ayrı pek çok fıkıh okulu görülür.
- Sonradan dördü akidelere uygun (Sünnî-Ortodoks) kabul edilir.
- **Hanefîlik**
- **Malikîlik**
- **Şafîîlik**
- **Hanbelîlik**

İslam Hukukunda Mezhepler/Sünnî Mezhepler/Hanefîlik

- İmam-ı Azâm Ebu Hanife kurmuş, **Kûfe**'den (Irak) yayılmıştır.
- **Ebu Hanife** sorunların çözümünde önce Kur'an'a bakar,
- Olanak yoksa hadislerle çözüm arar,
- Uygun hadis yoksa rey'e başvurur ve kıyas yoluyla çözerdi.
- Hadis-i Sahabilere dayanır, kendisini de Tâbi sayar ve kendi rey'iyle hareket ederdi.

- Yandaşlarına **Ehl-i Rey** denilmiştir.
- Ebu Hanife ve iki öğrencisi (**İmameyn: Ebu Yusuf ve Muhammed bin Hasan üş-Şeybani**) Hanefî mezhebi kurucuları sayılır.
- Irak'tan doğuya yayılır, Abbasi Devleti'nin yıkılmasıyla zayıflasa da Osmanlı zamanında gönderilen Hanefî kadılar sayesinde yeniden genişlemiştir.
- Günümüzde Türkiye, Azerbaycan ve Orta Asya Türkleri arasında yaygındır.
- Suriye ve Irak'ta Şafilik ve Şiilik yanında da görülür.

İslam Hukukunda Mezhepler/Sünnî Mezhepler/Malikîlik

- **Malikîlik**, İmâm bin Anas tarafından kurulmuş, **Medine**'de doğmuştur.
- **İmâm Mâlik** uydurma olmadığı bilinen tüm hadisleri uygulamıştır.
- Bu nedenle yandaşlarına **Ehl-i Hadis** denilmiştir.
- Zamanla Arap yarımadasında önemini yitirmiş, Kuzey Afrika'da yayılmıştır.
- Kimi ayrılıklar dışında Afrika Müslümanları Malikîdirler.

İslam Hukukunda Mezhepler/Sünnî Mezhepler/Şafîîlik

- **Şafîîlik**, İmam Muhammed İbni İdrîs üş-Şafîî tarafından kurulmuştur.
- İmam Şafîî **Bağdat**'ta müderrislik yapmış, Ebu Hanife ile İmam Mâlik arasında bir yol izlemiştir.
- İmam Şafîî **İcma**'ya değer vermiş, **Kıyas**'ı bilimsel yöntemle incelemiş, fıkıhın dört kaynağının yerlerini belirlemiştir.
- Günümüzde Aşağı Mısır, Endonezya, Dağıstanlılar, Doğu Afrika ve Somali arasında görülür.

İslam Hukukunda Mezhepler/Sünnî Mezhepler/Hanbelîlik

- İmam Ahmet Hanbel tarafından **Bağdat**'ta kurulmuştur.
- Günümüzde en az yandaşı bulunan mezheptir.
- İmam-ı Şafîî'nin öğrencisidir. Daha çok İmam **Malik**'ten etkilenmiştir.
- İmam Ahmet Hanbel kıyistan çok **sünnete** önem vermiştir.
- Suudi Arabistan'a egemen olan **Vahhabiler**'in resmi mezhebidir.

İslam Hukukunda Mezhepler/Mu'tezile Mezhebi

- İslam tarihinde ne Şîî ne de Sünnî sayılmayan, günümüzde mezhep sıfatını yitiren akımlar da vardır.
- Bu akımlardan en önemlisi **Mu'tezile** mezhebidir.
- 8.Yüzyılda Emevi düşmanlığı ve Abbasi sempatisi gibi siyasi bir nedenle doğar,
- 100 yıl kadar **Abbasi sarayının resmi mezhebi** konumuna gelir,
- Halife Mütevekkil'in Hanbeliliğe eğilim göstermesi ve Mu'tezile'ye şiddetiyle yok olmuştur.

- **Mu'tezile mezhebi** İslâm'ın akılcı yanı sayılır. (Sünnîler ve kısmen Şîîlerce sapıklık olarak nitelenmiştir.)
- Allah'ın bir oluşunu kabul eder (tevhid),
- Maniheizm ve Zerdüşlük'te görülen düalizmi reddeder,
- Kur'an'ın Allah tarafından yaratıldığı, Allah'ın adil olduğu ve insanların günahlarıyla ilişkisi olmadığını savunulur. (insanın eylemleri kendi iradesinin ürünüdür)
- Sünnîler Kur'an'ın yaratılmamış olduğunu savunur.

İslam Hukukunda Mezhepler/Diğer Mezhep vb. Akımlar/Vahhabilik

- Sünnî ve Şîî mezheplerin dışladığı bazı İslami yorumlar;
- 17.Yüzyılda çıkan günümüzde Suudi Arabistan'ın resmi mezhebi olan **Vahhabilik**,
- Vahhabilik belki de Osmanlı egemenliğine tepki olarak doğmuştur.
- Muhammed İbni **Abdülvehhab** tarafından kurulmuştur.
- Kur'an ve sünnet dışında kaynakları reddeden **Selefilik**in en aşırı biçimidir.
- Vahhabilik akımı sonrasında siyasallaşmıştır.
- Hicaz'da 18.yüzyılda devlet kurulmuş, **Osmanlı-Vahhabi çekişmesi** yaşanmıştır.
- Vahhabiler, I.Dünya Savaşı sonrası İngiliz desteğiyle Suudi Arabistan'ı kurmuşlardır.
- Vahhabilikte tek gerçek ve egemen Allahtır. (Peygamberin şefaati dahi kabul edilmez.)
- Türbe-mezar yapmak, mezar ziyareti İslam'a aykırı görülür. Kandil günleri dine aykırıdır, Peygamberin doğumu kutlanmaz.
- Bu doktrinin hukukun yenileşmesine engel oluşturduğu söylenebilir.

İslam Hukukunda Mezhepler/Diğer Mezhep vb. Akımlar/Alevilik

- **Alevilik** ve Şîîlik aynı kavramlar değildir.
- Alevilik, Şîîlik ve Sünnîlikten bazı kavramları almıştır.
- Bununla beraber inanç yolları farklılık gösterir.
- Örneğin ibadet ve oruç gibi koşullar kendi görüşlerine göre yerine getirilir.

İslâm Kamu Hukuku

- İslam, kamu hukuku alanında az işlenmiş olduğundan kamu işleri daha çok **örf ve adet** hukukuna göre yapılmıştır.
- İslâm Devleti bütün Müslümanları içine alan, dünyaya egemen olmak isteyen bir otokrasidir. (**evrensel**)
- İslâm Devleti kısa bir süre tüm Müslümanları içine alan bir yapı kurabilmiştir.
- Sonradan İslâm devletleri yan yana kurulduğu gibi 10.yüzyılda **İspanya**'da ayrı Halifelik ilan edilmiştir.
- Ayrıca bazı Müslüman ülkeler Müslüman olmayanların egemenliğine girmiştir.

İslâm Kamu Hukuku/**Hilâfet**

- Halife İslam devleti başında olup, **Emir ül-Müminin** (Müslümanların hükümdarı) olarak Müslüman olmayanlarla yapılan savaşın komutanıdır.
  - Ayrıca onların İmamı olarak ibadeti yönetir.
  - Hz. Muhammed'in ölümü sonrası aynı yetkilerle birinin getirilmesi uygun görülümüş, Peygamber'in yerini dolduramayacağı savıyla onun adına yönetime devam edeceği için **Halife** denilmiştir.
  - Halifeye itaat etmeyen Peygamber ve Allah'a isyan etmiş sayılmıştır.
  - Kur'an'da Halifelik kurumuna dair hüküm yoktur, hadisler de zayıftır.
-
- İlk Halife **Ebu Bekir** ensardan bazılarının emellerine rağmen eshab (Peygamber'i görüp iman edenler) tarafından seçilir,
  - İkinci Halife **Ömer** Ebu Bekir tarafından uygun görülür, ileri gelenlerce onanır,
  - Üçüncü Halife **Osman** Ömer'in atadığı beş kişilik heyetçe seçilir,
(Osman akrabalarına çıkar sağladığı için huzursuzluğa yol açmış, ayaklanmada öldürülmüştür.)
  - Dördüncü Halife **Ali Hz. Muhammed'in** uzak akrabalarından Muaviye tarafından tanınmamıştır.
-
- **Muaviye** Emevi Hanedanlığını kurmuştur. (İslamiyet'i geç kabul edenlerdendir)
  - 657'de **Sıffin Savaşı** (Ali ile Muaviye arasında) sonuçsuz kalır,
  - Ali'nin askeri mevziinden gidenler (**Hariciler**) 658'de Halifelik hakkını Muaviye'ye devreden Ali'yi öldürmüşlerdir. (661)
  - Ali'nin oğlu Hüseyin ise Muaviye oğlu Yezîd tarafından **Kerbela'da** öldürülür,
  - Böylece Emevi halife soyu kurulmuş, halifelik babadan oğula geçmeye başlamıştır.
  - Hem Emevi hem Ali yandaşlarına karşı olan **Haricilerden** başka halifeliğin Ali ve ardından gelenlere ait olduğunu öne süren **Şiîler** de ayrılmışlardır.

- Fakihler dört halife dönemini Hilâfet için ideal görürler,
- 1517'de Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlılar'a geçtiği öne sürülen kurum 1924'te kaldırılır.
- Halifelik kurumunu sistemleştiren tek fakih **El-Maverdî** adlı Şafiî bilgindir.

Halife seçilmek için gerekli koşullar;

Düşünüş ve işte adil olmak, içtihadta bulunacak kadar fıkıh bilmek, Özü bulunmamak, uyrukları yönetecek akla sahip olmak, cihad yürütecek cesarete sahip olmak,

Kureyş Kabilesi'ne mensup olmak.

El-Maverdî eserine göre Halife'nin görevleri;

- Dinin savunulması,
- Adli kararların infazı, hukuksal anlaşmazlıkların çözümü,
- Ceza kurallarının uygulanması,
- İslâm Devleti'ne uyruk olmak istemeyenlere savaş (**cihad**) açmak,
- Vergi ve zekatı toplayıp Şeriata göre bölüştürmek,
- Bütün devlet ve din işlerine kendini vermek.

- İslam hukukçuları Halife seçimini seçilen ve seçmen arasında sözleşme/bağıt olarak kabul ederler,
- Buna göre seçmenler itaatlerini satar, seçilenden yönetim alırlar. (Halifenin seçmenlerce tanınması işlemi satım(bey) kökünden gelir, **biat** denilir.)

Fıkıha uygun iki yolla Halife olma;

1) Seçmenlerin seçmesiyle (ihtiyar)

2) Önceki halifenin atamasıyla (ahd)

Bundan dolayı yerine geçecek kişiye **veliahd** denilir.

3) Zor kullanarak Halife olmak (kahriyye) (Fıkıhçılar huzurun sağlanması için itaati salık verirler.)

- Fıkıhçılar Halifeyi seçecek kişilerin sayısında anlaşmamıştır.
- Seçmenler bir araya gelip seçecekleri üzerinde anlaşabilir.
- İki halife seçmek ilke olarak olanaksız olmakla beraber uzak yerlerde hüküm sürülebileceği kabul edilir.
- **Ahd** yoluyla yerine halife seçme (Ebubekir'in Ömer'i seçmesi)
- Seçmenler halifeyi indiremez. (halifeliğe engel olmadıkça)
- Halife yerine geçmek için sırasıyla üç kişiyi atayabilir.
- Halife için **Kureyş Kabilesi'**nden gelme koşulu bulunduğu kuramsal olarak Halifelik 1517'de sona erer.

- Halife dini ve dünyevi işlere bakmakla ödevli olduğundan **güçler birliği ilkesi**
- Dinin savunulması, adli kararların infazı, anlaşmazlıkların çözümü vb. Hilafetin temel amaçları olmakla beraber halifenin dinsel alanda **yasama yetkisi** bulunmamaktadır.
- Halife yeni dinsel kurallar koyamaz, mevcutları değiştiremez.

Halifenin dünyasal görevleri;

- Cihad
- Vergiler
- Ceza ve usul hukukları (suçluları cezalandırmak, anlaşmazlıkları gidererek adaleti sağlamak)

İslâm Kamu Hukuku/Cihad

- İslâm Hukuku'nda dünya **Dar ül-Harb** ve **Dar ül-İslâm** olarak ayrılır.
- Bazı fakihlere göre 3.ayrım **Dar ül-Sulh** (anlaşmayla bağlı olanlar)
- **Cihad** Dar ül-Harb'i Dar ül-İslâm'a dönüştürmek için yapılan savaştır.
- Kuramsal olarak İslâm Devleti İslâm olmayanla sürekli savaş durumundadır.
- Bu olanaksız durum anlaşmayı, barışı zorunlu kılar.
- Müslümanlar Dar ül-Harb durumuna giren bir ülkeden çıkmalıdır.
- Halife'nin bir görevi de her yıl **Cihad seferi** yapmaktır. (Dünya Dar ül-İslam olana dek)
- Cihad yapılacak uluslar İslamiyet'i kabule çağrılır,
- İslâm kabul edilmez İslâm Devleti egemenliği tanınırsa şer'i kurallara göre haraç ve cizye verilerek **zimmî** olurlar. (ehli kitap koşuluyla)
- Karşı gelenlere savaş açılır, tutsaklar köle alınabilir, malları ganimet olarak dağıtılır.
- **Ehl-i kitap olmayanlar** (Tevrat, İncil ve Zebur'a inanlardan başka) İslâmiyet'i kabul veya ölüm arasında kalır.
- **Mazdeistlerin** Ehl-i Kitap sayılmaları konusu tartışılmış, uygulamada Ehl-i Kitap sayılmışlardır.

İslâm Kamu Hukuku/Zimmîler

- **Zimmet** harbînin İslâm korumasına alınmasını doğuran sözleşmedir. (Zimmî zimmetten türemiştir.)
- Kur'an ve sünnet hükümlerine dayanılır.
- Zimmîlerin toprakları **haraç** vergisine bağlanır,
- Dinlerine saygı gösterilir,
- **Özel hukuk** ilişkilerini (evlilik, miras, ticaret vb.) kendi dinsel hukuk kurallarına göre düzenlerler,
- **Kamu hukuku** alanında (ceza, vergi hukuku) İslâm hukukuna bağlıdırlar,
- Zimmîler arasındaki uyuşmazlıklar cemaat mahkemelerinde çözümlenebilir,

- Zimmîler ile Müslümanlar arasındaki uyuşmazlıklarda **kadılar** yetki sahibidir.
- Osmanlı döneminde rahat yaşayabilmişler. (Hıristiyan Batı dünyasından önce)

Bazı hukuksal, siyasal ve toplumsal kısıtlamalara bağlıdır;

- Müslüman kadınla evlenemezler, Müslümanlarla mirasçı olamazlar.
- Bir zimmî ve Müslüman mahkemede birbirine karşı tanıklık edemez,
- Dinsel binalar için izin alınmalıdır,
- Askerlik yapmaları sakıncalıdır,
- Müslümanlar gibi giyinemez, onlardan yüksek ev yapamazlar.

İslâm Kamu Hukuku/Vergiler

- Vergi koymak ve toplamak Halife'nin görevlerindedir.

Müslümanlardan alınan vergiler

- Zekat
- Ganimet
- Uşr (Öşür)

Müslüman olmayanlardan alınan vergiler

- Haraç
- Cizye

İslâm Kamu Hukuku/Vergiler/Zekât

- Zekat İslam'ın beş koşulundan olup, 8 grup kişiye verilen vergidir.
- **Sırasıyla şu mallardan alınır;**
  - 1) tarlaların ürünlerinden,
  - 2) üzüm ve hurma ürünü,
  - 3) deve, sığır, koyun ve keçi,
  - 4) altın ve gümüş,
  - 5) tüccar eşyası
- 5 kategoriden ne kadar vergi alınacağı belirtilmiştir.

• **Zekat 8 gruptaki kişilere verilmelidir;**

- 1) Yoksullar,
  - 2) Muhtaçlar,
  - 3) Zekât tahsildarları,
  - 4) Müellefe-i Kulüb (kalpleri bağdaştırılacak, İslâma kazandırılacak),
  - 5) Köleler (özgürlüklerini elde etmek amacıyla),
  - 6) Borçlular (Allah için bir borcu üzerine alanlara),
  - 7) Allah uğruna (düzenli birlikler dışında gönüllü olarak Cihad'a katılanlara),
  - 8) Yol masrafını ödeyemeyen yolcular.
- Bazı kabileler sadaka da denilen zekâtı ödememek için İslâmiyet'i reddetmiş, bu olaya Ridde denilmiştir.

İslâm Kamu Hukuku/**Vergiler/Ganimet**

- Savaşta yenilen gayrimüslimlerden ele geçen para, hayvan, köle ve mallara **ganimet** denilir,
- Malların 4/5'i askerler arasında pay olur,
- 1/5'i Allah'a aittir. (8.Sure 42.Ayet'e göre Peygamber ve ailesi, yetimler, muhtaçlar ve yolcular arasında bölüştürülür.)
- Bu pay uygulamada devlet hazinesine katılmıştır.
- Ganimet, gayrimüslimlerden zorla alınan mallardan oluşur.
- Müslümanlar arasında paylaşılırken ele geçenin 1/5'i devlete geçtiği için Müslümanlardan alınan vergi olarak kabul edilebilir.

İslâm Kamu Hukuku/**Vergiler/Uşr (Öşür)**

- Öşür kamu yararı için alınan 1/10 oranındaki vergidir. (Asurlar ve İbranice'den geldiği söylenir.)
- Önceleri yalnızca Arabistan bu vergiye uyrukken İslâmiyet'i kabul eden topraklara da genişlemiştir.
- Saklanabilir ürün ve toprak ürünlerinden alınmıştır.
- Daha çok **1/10 oranında** (farklı oranlarda da toplanmıştır)
- Sosyal amaçlı kullanılması gerekirken devlet ihtiyaçları için de kullanılmıştır.

İslâm Kamu Hukuku/Vergiler/Cizye

- Cihad'la alınan ülkelerde Ehl-i Kitap olmayanlar ölüm ve İslâmiyet'i kabul arasında tercihte bulunur.
- Ehl-i Kitap olanlar **Zimmîlik** statüsüne geçerler, **Cizye** vergisiyle ödevlendirilir.
- Cizye verenler İslâm Devleti koruyuculuğunu isteyebilir.
- Cizye'yi sağlıklı **zimmî erkekler** öderler, (**eli silah tutanlar**)
- Yoksul ve dilenciler ödemezler,
- Her yıl nakit ödenir, bazı durumlarda ise **aynî** ödenir.
- Osmanlı'da **Kafa Vergisi** olarak geçer.
- İslâmiyet'ten önce Bizans ve **Sasani** uyruklarından alınmıştır.

İslâm Kamu Hukuku/Vergiler/Haraç

- **Haraç**, Cihad'la alınan ülkelerde Ehl-i Kitap olup, İslâm'ı kabul etmeyen toprak sahiplerinden alınan vergidir.
- Hem toprak hem ürün üzerinden **aynî** alınır.
- İslâmiyet'ten önce Romalılar, Bizanslılar ve İranlılar arasında görülmüştür.
- Vergi toprağa bağlı olup sahibinin değişmesi veya Müslüman olması muafiyet getirmezdi.
- Zamanla Müslüman olanlar çoğalınca öşür ve zekat verilmeye başlanır. (Haraç'a bağlı topraklar **Öşür'e** bağlı hale gelir.)
- Esasında öşür ve haraç arasında miktarca fark olmayıp, statüye işaret eder.

İslâm Kamu Hukuku/Ceza Hukuku/Genel

- İslâm Hukuku suç ve cezanın tam olarak kişiselleşmediği bir dönemde belirmiş,
- İstisnai bir durum olan **Kasame** dışında suç ve cezalar kişiselleşmiş. (İslâm hukuku çağının ilerisine geçmiş)
- **Kollektif** ceza yoktur.
- Ölüm cezasına az yer verilir. (öldürme suçu)
- **Dinden dönmenin** ölümle cezalandırılması uygulaması mezhepler arasında farklılık gösterir.

- İkinci ve son ölüm cezası özel hukukla karışarak **Kıyas**'ta kendini gösterir.
  - İslâm ceza hukuku bu konuda kamusallaşmamıştır.
  - Kıyas ve diyet suçlarında **Kamu Davası** yerine **Takibi Şikayete Bağlı Suç** özelliği bulunur.
  - Öldürülenin tüm yakınları isterse katil **kıyas** yoluyla öldürülebilir.
  - Yakınlarından biri dahi istemez ise **diyet**'e hükmedilir. (**tazminat**)
  - İslâm ceza hukukunda modern hukuktan farklı olarak **Kamu Davası** kavramı bulunmaz.
  - Dolayısıyla **Savcılık kurumu** yoktur.
-
- İçtihat yolunun kapanması suç olgusu üzerinde düşünmeyi engeller.
(Suç ve ceza **Batı**'da 17.yüzyıldan itibaren derinlemesine incelenir.)
  - Batı okulları gelişirken İslâm ceza hukuku donmuştur.
  - İslâm hukukunda bedensel cezalar bulunur. (Türkler bu cezadan kaçınıyor)
  - **Ukubat** (İslâm ceza hukuku) konusu suç değil **günah**tır.
  - Başta Kur'an, buyrukları yerine getirmeyenler günah işlemiş sayılır.
-
- Günahlar ya Allah'a karşı işlenir (**Hakk Allah**) yada kişiye karşı (**Hakk Adem**) denilir.
  - Allah'a karşı işlenen suç kimse görmemişse gizli tutulması, meydana çıkmışsa Allah'tan **af dilenmesi** salık verilir.
  - Suç sabit olmuşsa bile ceza verip vermemek yargıcın yetkisindedir.
  - Suç kişiye karşı (**özel hukuk**) işlenmişse zarar görenin yakınması üzerine ceza verilir.
  - **Hadd** cezası gerekiyorsa yargıç uygulamalıdır.
  - Hem Allah'a hem kişiye karşı işlenen suçlarda zarar gören suçlunun cezalandırılmasını isterse **yargıç** yine ceza vermekle yükümlüdür.

İslâm Kamu Hukuku/**Ceza Hukuku**

- **Suçlara verilen cezalar ve suçlar dört gruba ayrılır;**

- 1) **Kıyas**
- 2) **Diyet**
- 3) **Hadd**
- 4) **Ta'zir**

İslâm Kamu Hukuku/Ceza Hukuku/Kıyas

- **Kıyas** cinayette **ödeşme** olarak tanımlanır. (öldürme, yaralama veya bir uzvun yok edilmesi)
- **Fail** işlediği suçun aynısıyla cezalandırılmalıdır.
- İlkel topluluklarda görülen kıyas cezasında ceza suçlu ve yakınlarına uygulanırdı.
- İslâm hukukunda ise mahkeme hükmü aranır ve ceza suçlu yakınlarına uygulanmaz. (**cezanın kişiselleştirilmesi**)
- Kıyas, **cana karşı kıyas** ve **candan aşağısı için kıyas (uzva karşı)** olarak ikiye ayrılır.
- Kıyasta cana karşı suç isteyerek işlenmelidir. (**taammüden**)

- Yanlışlıkla öldürmede (**Hataen**) kıyas uygulanmaz.
- Bu durumda akrabalar **Diyet** öderler.
- Suçlu da kefarette bulunmalıdır. (köle azat etme, oruç tutma)
- Kıyas uygulanması için öldürülen kişinin hayatı **şeriat kurallarınca** korunmuş olmalıdır.
(Öldürülen kişi Müslüman, Zimmî veya **Mu'ahad** (anlaşmalı uyruk) olmalı ve Dar ül-İslâm veya Dar ül-Sulh'da bulunmalıdır.)
- Ebu Hanife'ye göre suçlunun başı kılıçla kesilmelidir.
- **Âkile** denilen akrabalardan biri kıyastan vazgeçerse **diyet** ödenir.
- **Candan aşağısı için kıyasta** (uzva karşı kıyas) bilerek yaralayan kimse aynı şekilde cezalandırılır.
- Bir kimse kendisinin veya başkasının canına saldıran kimseyi yaralayarak durdurabiliyorsa kıyas uygulanmaz.
- Cana karşı kıyasta erkeğe erkek, kadına kadın, köleye köle için kıyas uygulanırken candan aşağısı için kıyas **köleler** arasında uygulanmaz.

İslâm Kamu Hukuku/Ceza Hukuku/Diyet(Kanlık)

- **Diyet** ölüm ve yaralamada kıyas istenmediği durumlarda mal olarak verilen bedeldir. (Osmanlı'da **kanlık**)
(Kıyas isteme hakkı olanlardan en az biri vazgeçerek tazminat istemelidir.)
- Deve, gümüş veya altın olarak ödenir.
- İslamiyet'ten önce isteyerek öldürmenin diyeti 10 dişi deve iken bu sayı 100'e yükseltılmıştir.
- **Hz. Muhammed** de bu miktarı kabul etmiştir.
- 100 dişi devenin karşılığı 1000 altın dinar, 12.000 gümüş dirhemdir.
- Kadının diyeti erkeğin yarısıdır.

- Suçu isteyerek işleyenler diyetlerini kendileri ödemelidir.
- Diyeti ödeyemeyecek durumda olanların diyeti Âkile'ye ödettirilebilir.
- Âkilesi yoksa devlet öder. (diyet kollektif bir niteliğe bürünür)

- İslâm'da gerçek anlamda tek kollektif ceza Kasame'dir.
- Kasame: Bir yerde katili bilinmeyen bir maktul bulunursa orada yaşayan 50 erkek cinayeti işlemediklerine dair yemin ederler. (Onu ben öldürmedim, öldüreni de bilmiyorum şeklinde)
- Ahali bu olayı önleyememek ve katili görmemekle huzuru bozmuş sayılır, öldürülenin diyeti onlardan alınır.

İslâm Kamu Hukuku/Ceza Hukuku/Hadd

- Kur'an'da belirtilen değişmez cezalara Hadd denilir.
- Başlıca Allah'a karşı işlenen suçlara konulur ve değiştirilmez.
- Kadının bu tür suçtan haberi olmuşsa yakınmasız kovuşturur.

• Hadd cezasında suçlar ve cezaları şöyledir;

- 1) Zina suçu recim veya sopa dayacağı
- 2) Zina iftirası (kazf) suçu 80 sopa
- 3) Hamr içme suçu 80 sopa
- 4) Hırsızlık suçu el ve ayak kesme

• Hadd cezasında suçlar ve cezaları şöyledir;

- 5) Yol kesme suçu sürgün veya el-ayak kesme veya ölüm
- 6) Dinden dönme suçu ölüm (Hadd içinde olduğu tartışmalı)
- 7) Devlete başkaldırma ve ayaklanma (Hadd içinde olduğu tartışmalı)

- Hadd cezalarının tamamı Kur'an'da yazmaz.
- Örneğin Hamr içme cezası sonradan İcma ile kabul edilmiş,
- Zina suçu Kur'an'da sopa cezası iken İcma ile recim cezası eklenmiştir.

Zina Suçu

- **Recim:** Suçlunun beline kadar gömülerek taşlanarak öldürülmesi (Musevi hukukunda geniş yer alır)
- İslâm hukukunda evli olmayan veya efendi köle olmayanların cinsel ilişkileri recim veya sopa dayığıyla cezalandırılmıştır. (Hem kadın hem erkek)
- Kur'an'da zinanın 100 değnekle cezası öngörülmüşken sonradan sünnete dayanılarak **Hz.Ömer** zamanında sopa yanında **recim** de kabul edilmiştir. (Esasında sünnet Kur'an hükmünü ortadan kaldırmaz.)
- Zina cezasında yapay olarak iki ayrıma gidilmiştir. (**Muhsenler** recim, **muhsen** olmayanlar 100 değnek)
- Ceza verilebilmesi için 4 erkeğin tanıklığı veya suçluların 4 kez zina işlediklerini ikrar etmeleri gerekir.

Kazf (zina iftirası) Suçu

- Bir kadın veya erkeğe zina isnat edip ispat edemeyen kimseye Kur'an hükmüne göre 80 değnek vurulur.
- Karısına zina isnat edip ispat edemeyen koca cezalandırılmaz. (**lian** durumunda)

Hamr İçme Suçu

- Baştta şarap içinde alkol bulunan içki içenlere 80 değnek cezası verilir.
- Bu ceza Kur'an'da olmayıp **İcma** ile kabul edilmiştir.
- Ceza verilmesi için 2 erkeğin tanıklığı veya saniğin ikrarı gerekir.
- Gayrimüslimler ve yeni Müslüman olup şeriatı öğrenme fırsatı bulamayanlara uygulanmaz. (Modern hukukta «**kanunu bilmemek mazeret sayılmaz**» ilkesi vardır.)

Hırsızlık Suçu

- Kur'an'da «**erkek ve kadın hırsızın elleriniz kesiniz**» hükmü,
- **İlk suçta** sağ el, ikinci suçta sol ayak kesilir.
- Üçüncüde tövbe edene kadar hapis uygulanır. (İmam Şafii'ye göre üçüncüde sol el, dördüncüde sağ ayak kesilir.)
- Kur'an'da sadece el kesme olduğu halde, ayak kesme ve hapis cezaları mezheplere göre değişmiştir.
- Ceza için eşya değerinin 10 gümüş dirhemden fazla olması, malın iyice korunmuş olması gibi koşullar aranır.
- Hırsızlığın ispatı için 2 erkek tanık veya saniğin ikrarı gerekir.

Yol Kesme (Kat'ül Tarik) Suçu

- Kur'an'a göre yol kesip adam öldüren (mal almayan) öldürülür,
- Hem adam öldürüp hem mal almışsa asılarak sergilenir.
- Sadece mal gasp edildiyse sağ el ve sol bacak kesilir.
- Sadece yol güvenliği bozulduysa sürgün edilir.
- Yakalanmadan İslâh-i **nefs** edenler ceza almaz.
- Allah affeder ancak **Hakk Allah'a** giren suç affedilir.
- **Hakk Ademi'ye** giren suçlardan zarar görenler dava açabilir, mal iadesi ve kısas istenebilir.

Dinden Dönme (İrtidat) Suçu

- Müslüman doğan veya sonradan İslâmiyet'i kabul edenlerin dinden çıkma özgürlükleri yoktur. (Diğer iki tek tanrılı dine olduğu gibi)
- Temeli dine dayanan bir devlette yurttaşlara böyle bir özgürlük tanınması olanaklı değildir.
- **Ehl-i Kitap** olanlara dinlerini değiştirmeleri telkin edilemez.
- Kur'an dinden çıkmayı yasaklamış ancak cezasını saptamamıştır.
- Bu suçun **Hadd** olduğu saviyle sünnet ve icmaya dayanarak cezalar uygulanır.
- Sünnet hükmüne göre cezası ölümdür. Mezhepsel farklılıklar bulunur. (Hanefi mezhebinde irtidat eden kadınlara ölüm cezası uygulanmaz.)

Devlete Başkaldırma ve Ayaklanma Suçu

- Pek çok İslâm hukukçusu devlete karşı gelmeyi **Hadd** cezası kapsamında değerlendirir.

Türklerin Hadd Cezasına Yaklaşımı

- Osmanlı'da önemli ceza hukuku düzenlemeleri (Fatih, Yavuz, Kanuni ve IV.Mehmet fermanları)
- Bu kanunnamelerde kesin Kur'an buyruğu olan **bazı Hadd suçlarına** para cezası verilmiştir. (mali duruma göre para cezası, zimmîlere yarı oranda ceza)
- **Anadolu Selçuklu** ve **Osmanlı**'da İslâm ceza hukukuna aykırı olarak **recm** ve **el kesme** uygulanmaz. (Araplarla meskun bölgelerde halkın baskısıyla uygulanmıştır.)

İslâm Kamu Hukuku/**Ceza Hukuku**/Ta'zir

- İslâm hukukunda **Hadd** ile belirtilmeyen pek çok suç bulunur.
- Önceden belirtilmemiş veya cezası öngörülmemiş yargıcın saptadığı suçlara **Ta'zir** denilir.
- «**Kanunsuz suç ve ceza olmaz**» prensibi İslâm ceza hukukunda bir çok suç ve cezada uygulama alanı bulamamıştır.
- Evrak sahtekarlığı, dolandırıcılık, şantaj, yalan tanıklık, iftira, 10 gümüş dirhemden az malların çalınması vb. suçlar ta'zir'le cezalandırılır.
- Ta'zir'de yargıcın takdir hakkı oldukça geniştir.
- Ancak verilecek ceza aynı cinsten **Hadd** cezasının alt sınırına varmamalıdır. (Mezhepsel farklılıklar)
- Ta'zir ölüm cezası olarak verilmez.
- Hükümdarlara devlete zararlı kanısı koşuluyla insanları öldürme hakkı tanınmıştır.
- Bu hak **Siyaseten Katl** olarak geçer.
- Çoğu durumda **Şeyhülislam fetvası** alınır.

İslâm Kamu Hukuku/Adalet Örgütü ve Yargılama Usulü

- Peygamber özel hukuk anlaşmazlıklarını çözer, cezaları verirdi.
- **Dar ü'l-İslâm** genişleyince illerde valiler de bu işlere bakmışlardır.
- Hz.Ömer ve Hz.Osman zamanında hukuksal anlaşmazlıklar için kadılar atanır.
- **Kadılar** hem ceza hem özel hukuk işlerine bakmakla ödevlidir.
- Kadı şeriatı bilmeli ve bazı hükümleri fıkıh kaynaklarından çıkarabilmelidir.
- Kadı müçtehit gibi hareket etmeli ancak Hicrî 3.yüzyıldan sonra **icthâh** kabul edilmediğinden **taklit** yoluyla yetinilir.

- Kuramsal olarak kadınlar kadı olabilse de Kısas ve Hadd cezalarına dair suçlarda kadılık yapamazlar. (kadınlar bu suçlarda tanık olamayacakları için)
- Kadılar davalardan başka pek çok işle uğraşır. (Vakıf işleri ve belediye başkanlarını andıran işler)
- **Özel hukuk** alanında dava açılması için kadıya yakınılması gerekir.
- Ceza hukukunda **Hakkı Ademi'**ye giren suçlarda zarar gören veya yakını yakınmalı,
- **Hakk Allah'**a giren suçlarda herhangi birinin yakınması gerekir.

- Hadd cezalarında **Kadı** suçtan haberdar olursa yakınmayı beklemeden soruna bakmakla hükümlüdür.
- Yargılama açık ve sözlüdür.
- Müddei iddiayı bildirir, müddeialeh kabul ederse dava sonlanır, etmezse delil sunulmalıdır.
- Bazı mezheplere göre kadı meseleyi kendisi biliyorsa başka delile gerek olmadan karar verebilir.
- Davada başlıca deliller **Tanıklar** ve **Senetler'**dir.

Tanıklar

- Tanıklık için sorunu görüp işitmek gerekir. Şahitlik yapan ergin ve mümeyyiz olmalıdır.
- Müslim'e karşı tanıklık durumunda şahit Müslim olmalıdır.
- Şahit **Kazf** haddi ile cezalandırılmamış olmalıdır.
- **İddia kaç tanıkla cezalandırılır?**

(Zina için 4 erkek tanık, hırsızlık, öldürme, evlenme ve feshi, köle azat durumlarında 2 erkek tanık, borçlar hukuku alanında 2 erkek veya 1 erkek ile 2 kadın tanık gerekir.)

- Yalan tanıklık **Ta'zir'e** tabidir.

Senetler

- Senedin inkarı durumunda müddeialehye yazı yazdırılarak senetle karşılaştırılır.

Kamu Davası

- İslâm ceza hukukunda «**kamu davası**» yoktur.
- Ancak tehlike doğuran ayaklanma, dinden dönme vb. suçlarda hükümdar kadıya başvurarak suçluların cezalandırılmasını isteyebilir.
- Ayrıca hükümdarlar İslâm hukukuna aykırı olmakla beraber **fetva** olarak cezaları kendileri verebilirdi. (şer'î makam izni)
- Bu durum Halife **Başyargıç** sayıldığından İslâm'la bağdaştırılabilir.

İslâm Özel Hukuku/Kişilik

- İnsanlar hak statüsü bakımından **özgürler** ve **köleler** olarak ayrılır.
- Özgürler de Müslümanlar ve olmayanlar olarak ayrılır.
- Zimmîler genelde özgürdürler ve kendi özel haklarına bağlıdır.
- Fıkıh'ta kişi hükümleri **Ehliyet** altında toplanır.
- Yaşa göre ergin ve olmayan ayrımı bulunur. (Genelde kızlarda 9. ve erkeklerde 12. yaş erginlik başı, 15. yaş ise erginleşme sonu sayılır.)
- 15 yaş bittikten sonra fizyolojik olarak erginleşmeyenler bile ergin sayılır.
- Ergin ve mümeyyiz olmayanların adına velileri tasarrufta bulunur.
- Cinsiyet büyük rol oynamaz.
- **Kadın** ergin ve mümeyyiz olduktan sonra tasarrufta bulunabilir.
- Kadınların evlenmeleri bu haklarını sınırlamaz.
- **Zimmîler** ve **Müslümanlar** arasında kişi olarak büyük fark yoktur.
- Tanıklık ve evlenmede farklılık görülür.
- **Harbîler** Aman dileyerek Dar-ül İslâm'a girebilir. (**Müste'men**)
- **Aman kurumu** ticareti kolaylaştırmak adına öngörülmüştür.
- Genelde 1 yıl için aman verilir, mal değeri üzerinden % 10 vergi alınır.
- **Dar-ül İslâm'a** giren müste'men can ve mal güvenliği elde eder.
- **Zimmî ve Müste'men farklılığı örneği:** Müste'meni isteyerek öldüren kişi kısasa tabi olmayıp, katil diyet ödemek zorundadır.
- Modern hukukta geçen **tüzel kişilik kavramı** (dernek, ticaret şirketleri) 19. yüzyıl Batı hukukunun bir getirisi olup İslâm hukukuna yabancıdır.

İslâm Özel Hukuku/Kölelik

- Kölelik İslâmiyet'ten önce Arabistan'da yaygındır. (Köleler ekonomik hayat ve savaşların öğeleriydi.)
- İslâm hukuku köleliğin kaynaklarını sınırlandırır, azat yollarını arttırır.
- **Köleliğin 2 yolu bulunur. (Kul veya Abd)**
  - 1) Savaş durumunda zimmîliği kabul etmeyen veya Müslüman olmayanlar **tutsak** düşerse köle olurdu. (Köleler tutsak değişimi veya fidyeyle kurtulabilir.)
  - 2) Köle **miras** yoluyla intikal ederdi. Köle ana babadan olma **çocuklar** da köle olurdu.
- **3. yol** olarak eski toplumlarda görülen babası tarafından satılmak veya borcunu ödeyememekten dolayı kölelik İslâm'da yer almamıştır.
- Efendi, kölesini fikrini almadan başka köleyle evlendirebilir.
- İzinsiz evliliklerde efendinin icazeti alınır.
- Erkek kölenin **mehir** borcunu efendi ödemelidir. Kadın kölenin/**cariyenin** mehiri ise efendisine ödenir.
- Efendinin kendi kölesiyle evlenebilmesi için önce azat etmesi gerekir.
- Efendi kölesini odalık olarak alabilirdi.
- Köle erkeklere özgürlük gibi boşanma hakkı tanınmıştır. (**talak hakkı**)
- Köle kadınlarda **iddet** özgür kadınların iddetinin yarısı kadardır. (Boşanmada 1,5 ay)
- Köle diğer hukuk sistemlerinde olduğu gibi alınıp, satılabilir.
- Köle efendisinden izinsiz hukuksal tasarrufta bulunamaz.
- Kölelere karşı işlenen suçlarda ve onların işlediği suçlarda uygulanan ceza özgürlüğe göre daha azdır. (Osmanlı kanunnamelerinde suç işleyen kölelere özgürlüklerin yarısı kadar ceza verilmesi öngörülmüştür.)
- Kıyas'ta **köleye köle ilkesi** uygulanır.
- **Köle** bedel karşılığı, suç kefareti olarak veya karşılıksız azatlanabilirdi.
- Efendisinden çocuğu olan **köle kadın** efendinin çocuğu kabul etmesiyle Ümmü'l Veled statüsüne girer, efendisinin ölümüyle özgür olurdu. (Çocuk doğuştan özgür olur.)
- **Mevlâlık ilişkisi:** Özgür olan kölelerin eski efendileriyle ilişkilerine denilir.
- İslâm'da hoş karşılanmasa da **köle ticareti** yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde kölelik

- Devlet köle pazarlarından pay almak için örgüt oluşturmuştur.
- İstanbul'da bu ticareti **Esirciler Emini** yürütmüştür. (Esirciler Şeyhi-Lonca)
- 1815 Viyana Kongresi'yle köle ticaretinin yasaklanması Batılı ülkeleri bu ticarettten uzaklaştırmıştır.
- Osmanlı'da Padişah II.Mahmut ve Abdülmecit'in girişimleri yetersiz kalmıştır.

- **Mithat Paşa**, 1876 Anayasası'na köleliğin yasaklanmasına dair madde koydurmak istemiştir.
- Osmanlı Devleti 1889'da zenci ticaretini yasaklayan bir kanun çıkartmış, (yeni köleleri engelleme)
- Ayrıca 1889'da Afrika'dan yapılan köle ticaretini yasaklayan Brüksel Ant. imzalanmıştır.
- **1917 Hukuk-i Aile Kararnamesi'**ni hazırlayan Komisyon mazbatasında Osmanlı Devleti'nde köleliğin söz konusu olmadığı belirtilmiş, kanun tasarında kölelikten bahsedilmemiştir.
- Kölelik T.C.'de hiçbir hukuk ve uygulamada yer almamıştır.

İslâm Özel Hukuku/**Genel Olarak Aile Hukuku**

- **Monogami** (bir kadınla bir erkeğin evlenmesi)
- **Poligüni (Çok kadınla evlenme:** erkeklerin az kadınların çok olduğu toplumlarda erkeklerin çok kadınla evlendikleri görülür)
- **Poliandri (Çok erkekle evlenme:** kız çocukların öldürüldüğü bazı toplumlarda erkek fazla olduğundan çok erkekle evlenmeye karşılaşılr)
- **Endogami** (Evlenme aynı klan içinde olursa)
- **Ekzogami** (evlenme başka klanlar arasında gerçekleşirse)
- **Gasp evlenmesi** (ilk evlenme biçimi kaçırma olup, ekzogaminin kökenidir.)
- **Satış evlenmesi** (kız velisinden alınır)
- İlk toplumlar klanlardan oluşur, zamanla klan mülkiyetinin yerini **özel mülkiyet** alır.
- Bireysel hak ve görevler doğar, klan içinde aile öne çıkar.
- Kadının uzun süre çocuğa bakmak zorunda olması onu erkeğin koruyuculuğuna muhtaç bırakır. (?) Aileler **Patriarkat** (Pederşahi-Babaerkil aile) olur.
- **Matriarkat** (Maderşahî, Anaerkil aile)
- Kadının ekzogami yoluyla ile başka aileye gitmesi kadına mal sahibi olma hakkı tanınmamasına yol açar. (Özel mülkiyete geçilen dönemde)
- Kadın önce babasına yoksa erkek kardeşine veya kocasına veya kocasının erkek kardeşine uyruk olmuştur.
- Kadın onlarla evlenmeye zorunlu tutulmuştur. (**Levirat**)
- Göçebelikten yerleşikliğe geçen toplumlarda ekzogaminin yerini **endogami** alır, kadınlar hak kazanmaya başlar.
- Eski dönemlerde koca karısını satın alır, bedel kadının velisine verilir. Sonradan bedel kadına verilmeye başlanır. (İbraniler bu bedele Mohar derken İslam hukukunda **Mehir** denir.)
- Dulun miras hakkı bulunmazdı.

- **Atina**'da kadın hakları azken **İsparta**'da kadınlar erkekle eşit konuma yükselir. (erkeklerin askerlik ödevlerinin doğum sayısını azaltması, kadınların ekonomik işlerde pay sahibi olmaları)
- **Roma**'da 4.yüzyıldan sonra kadınlar üzerindeki velayet yok olur,
- Ancak Ortaçağ'da Avrupa kadını pek çok hakkını yitirir.
- İslamiyet'in ortaya çıkmasıyla Müslüman kadını dönemin kadınlarına kıyasla ileri bir seviyeye yükselmiştir. (kadın haklarında devrim sayılır)

İslâm Özel Hukuku/Aile Hukuku/İslâm'da Evlenme

- İslâmiyet'ten önce Arabistan'da erkekler çarpışmalarda öldüğünden kadın nüfus fazlaydı. (Bazı bölgelerde besin yetersizliğinden kız çocuklar öldürülmüştür.)
- Nüfus yapısı ve işgücü açısından çok kadınla evlenmeler görülür. (**Poligüni**)

İslâm öncesi Arabistan'da görülen bazı evlenme biçimleri;

- Kadın bir dostundan çocuk doğurursa onunla evlenir. (bir tür deneme evlenmesi)
- Erkek, soylu bir çocuk için karısını yüksek mevkideki bir erkeğe gönderir. (bir tür poliandri)
- Bir erkek belli bir zaman için bedel karşılığı evlenir. (Nikâh-i Mut'a)
- Ayrıca babalar öldükten sonra erkek çocuğun üvey annesiyle evlenmesi geleneği bulunurdu. (Hunlar ve Göktürklerde)
- İslâmiyet bahsedilen bu evlenme biçimlerini ortadan kaldırmıştır.
- İslâm bu evlenmeler içinden erkekle kızın velisi arasında anlaşmaya dayanan evlenme biçimini kabul etmiştir.
- **Kur'an**'da kadınlar arasında adaleti sağlama olanağı varsa dört kadına kadar evlenme caiz sayılır, tek kadınla evliliğin daha iyi olduğu belirtilir.
- Üvey annelerle evlenmek yasaklanır. (kazanılmış hak hariç)
- Başkalarıyla evli kadınlarla evlilik (**poliandri**) yasaklanır. (evli bulunan köleler hariç)

İslâm Özel Hukuku/Aile Hukuku/İslâm'da Evlenme Koşulları

1) Evlenme bağıttı erkek ve kadının velisi arasında veya kadının kendi arasında yapılır.

2) Velisi, kadını rızasıyla evlendirebilir.

3) Evlilikte yaş sınırı konulmamıştır.

Çocuklar erginleşince evliliğin feshini isteyebilir.

(Hanefilere göre kızı babası veya büyükbabası evlendirmişse kız erginleşince fesih isteyemez.)

4) Erkeğin evlilikle kadın üzerinde elde ettiği haklara karşılık kadına değerli bir şey vermesi gerekir. (**Mehr**)

- İslâmiyet'e göre bu veliye ödenen satış bedeli olmayıp, kadının malvarlığı içindedir.
- Mehirin bir kısmı evlenme bağıtı sırasında kalanı ise düğünden sonra veya evlilik sona erdiğinde verilir.

• Evlilikte 5.koşul **evlenme bağıtının açıklığıdır**.

- Tanık koşullarına sahip **iki erkek** bağıt sırasında hazır bulunmalıdır.
- Bağıtın imam veya kadı gibi din yada devlet memurunun önünde yapılması gerekmez.
- Dua gerekliliği, nikah duası yoktur.
- Evlilik için üstün bir zaman istenilirse iki bayram arası yapılabilir.
- Erkeğin sosyal konumu kadından aşağı olmamalıdır.
- Kadın kendisinden aşağı düzeydeki biriyle evlenemez.

- Kadınlar gayri Müslimlerle evlenemez, erkekler **ehl-i kitap** olan gayri Müslim kadınlarla evlenebilir. (Zimmî kadınla evlenen erkek, kadının din değiştirmesini isteyemez.)
- Karı ve koca arasında mal birliği doğmaz, malları ayrı kalır. (**Medeni Kanun**'un ilk halinde mal ayrılığı esas olup günümüzde evlilik içinde edinilen mallara katılım kabul edilmiştir.)
- Kadının tasarruf ehliyeti sınırlandırılmaz. (mehir kendisinin tasarrufunda)
- Karı ve koca birbirine **mirasçı** olurlar.
- Evlenmeden 6 ay sonra ve evlilik bitiminden iki yıl içinde doğan çocukların **nesebi sahihtir**. (evlilik içi)

İslâm Özel Hukuku/Aile Hukuku/İslâmda Evlenme

Osmanlı Devleti Uygulamaları

- Nikahın din adamı huzurunda yapılması zorunluluğu olmamakla beraber toplumun nikaha verdiği önemle din yetkilisi önünde yapılmasına yol açar.
- Osmanlı'da kuruluştan kısa süre sonra **kadılar** nikah kıymakla görevlendirilir.
- Kadı nikahı mahkeme defterine geçirir. (hüccet-i nikah belgesi)
- Kadıya ulaşmanın pratik zorluğu nedeniyle kadıdan evlendirme izni alan **imamlar** resmen nikahta hazır bulunur.
- Evlendirme izni (**izinname**) her nikaha özel olarak kadı veya naibi tarafından verilir. (Örfi hukuktan doğan idari işlemdir. Nikahın dinsel nitelikte olmadığını gösterir.)

Osmanlı Devleti Uygulamaları

- İzinname olmadan yapılan nikahlar da İslâm hukukuna göre geçerli sayılır.
- Tanzimat dönemi kanunlaştırma hareketleri ve Mecelle'de evlendirme hükümleri bulunmaz.

1881 Sicilli Nüfus Nizamnamesi:

- Müslümanlar kadıdan, gayri Müslimler kendi dini reislerinden izin alacak,
- Din yetkilisi 15 gün içinde evlenme bağıtını nüfus idaresine bildirecek.
- Bu koşulların dışında **iki tanık** önünde kıyılan nikahlar da geçerliliğini korur.

• 1917 Hukuk-i Aile Kararnamesi (Aile hukukunu derleyen tek düzenleme)

- Dinlere göre ayrı bölümler hazırlanır.
  - Nişanlanma hukuksal kurum olarak düzenlenir.
  - Evlenmede yaş sınırı (kadın 17, erkek 18) belirlenir.
  - Daha erken evlilikte velinin izni istenir.
  - Nikahın hakim veya naibi huzurunda kılınması, akidname hazırlanması.
- (Bu usul dışındaki evlilikler de geçerli sayılır.)

• 1917 Hukuk-i Aile Kararnamesi

- Nikah öncesi ilan şartı konulmuştur.
- Kadın nikahtan önce erkeğin ikinci defa evlenmesi durumunda kendisinin veya ikinci karısının boş olmasını isteyebilirdi.
- Kararname baskılar sonucu 1919'da kaldırılmıştır.
- 1923-24'te aile hukuku tasarıları yapılsa da yeterli görülmemiş, boşluk **Medeni Kanun** ile giderilmiştir.

İslâm Özel Hukuku/Aile Hukuku/Evliliğin Sona Ermesi

- Kadın boşanmada erkekten oldukça aşağıda bir konumdadır.

- İslâm hukukunda evlilik 4 nedenle sona erer;

- 1) Ölüm
- 2) Boşanma (Talâk)
- 3) Fesih
- 4) Lian

Ölüm

- İslâmiyet'ten önce dul kalan kadınlar bir yıl çadıra çekilirdi.
- Kur'an buna son verir, kadınların gebe olma durumlarının anlaşılması için 4 ay 10 günlük süre verilir. (kullara yarı süre)
- Kadınların evlenmeden geçirdiği 4 ay 10 günlük süreye **iddet** denilir.
- **Miras** hukukuna göre eş ölen eşe mirasçı olur.

Boşanma (Talâk)

- İslâm öncesi boşanmak yalnızca erkeğin hakkıydı.
  - Talâk erkeğin tek taraflı boşanma yetkisi olup kadı kararına ihtiyaç yoktur.
  - Kur'an'da, verilen **mehir**'in geri alınması yasaklanır.
  - Evlilikten sonra doğacak çocukların babalarının saptanması ve kızgınlıkla alınan boşanma kararından dönülebilmesi için kadına **iddet** konulmuştur.
  - İddet 3 aydır. (kadın kölelerde yarı süre)
-
- Erkekler bu hükümleri kadınların kötülüğüne kullanabilirdi.
  - 3 aylık bekleme süresi içinde kadını geri alan erkekler yeniden boşayabilir,
  - Kadın sürekli iddet içinde tutulabilir, aldığı mehiri geri vermeye zorlanabilirdi.
  - Bu sebeplerle gelen ayetlerde erkeklerin karılarını arka arkaya iki defa boşayabilecekleri ve mehiri geri vermeyecekleri kuralı konulur.
  - Koca, karısını **3.kez** boşarsa yeniden evlenmesi için kadının başka biriyle evlenip boşanması gerekirdi.

Boşanma/Cayılabilir Boşanma (Talâk-i Ric'i)

- Bekleme zamanı içinde çiftler karı koca olduklarından evlilik kısmen sürer, erkek kadına bakmakla yükümlü olur.
- Erkek bu zaman içinde boşanmadan cayabilir.
- Bu zaman içinde birbirlerinin mirasçısı olurlar.
- Bekleme zamanı bittikten sonra erkek ve kadın yeniden birleşmek isterse yeniden nikah kıyılmalıdır.

Boşanma/Ayırıcı Boşanma (Talâk-i Bâyin)

- Erkek boşanırken ayırıcı boşanma kapsamında bir söz veya işaret kullanır. (benden ayrı ol, seni talâk-i bâyin ile boşadım, vb.)
- Evlilik sona erer ve bekleme zamanı başlar.
- Erkek bu süre içinde caysa bile **yeniden nikah** kısılması gerekir.
- Cayılabılır boşanmadan farklı olarak kadın ve erkek birbirlerine **mirasçı olamazlar**.

Boşanma/Üçlü Boşanma (Talâk-i Selâse)

- Erkek aynı kadını **üç kez** boşarsa evlilik kesin olarak sona erer.
- Erkek üç kez ayrı ayrı boşayabilir yada üç boşamayı da arka arkaya veya birlikte söyleyebilir.
- Kadın ve erkek yeniden evlenebilir.
- **Hülle**: Kadın bekleme zamanını geçirmeli, başka bir erkekle evlenmeli, ondan boşanmalı, yeniden bekleme süresini geçirmeli, eski kocasıyla yeni nikah kıymalı.

Boşanma (Talâk)

- Evlenme bağıtı öncesinde **bazı koşullar** belirtilebilir;
- «Ben şu kadınla evlenince benden boş olsun»,
- «Şu kadar zaman sonra boş olsun.»
- Erkek boşanma sözünü söylerken niyet etmemişse boşanma olmaz.
- İsteyerek sarhoş olanların boş sözünün hükmü vardır.
- Boşamak erkeğin sınırsız hakkı sayılır ancak hadisler boşanmanın Allah katında makbul olmadığını belirtir.
- **Kadının**, kocasından başka karısını boşamasını istemesi yasaklanmıştır.
- Erkekler nadir olarak kadına istediği zaman boşanma hakkı tanımışlardır. (**Tevfiz-i Talâk**)
- Bu hak genelde statüsünü yüksek kadınlara tanınmıştır.
- Fakihler kadınlara verilen bu hakkı doğru bulmamıştır.
- Kadın veya kadının yerine birisi kocaya bedel vererek boşanabilir. (**Hul**)
- Kadın ve koca anlaşarak ve birbirlerine bedel vermeyerek boşanabilir. (**Mubaraa**)

Osmanlı Devleti Uygulamaları

1881 Sicilli Nüfus Nizamnamesi

- Evlenmede olduğu gibi talak işlerinde de **imamlar** ve **ruhani reisler** ayrılığı nüfus memurluğuna bildirmeliydi.
- Talakı bildirme görevi kocaya verilmiştir.

1917 Hukuk-i Aile Kararnamesi

- Talak hakkı kocaya verilmiştir.
- Koca boşanmayı 15 gün içinde hakime bildirmeliydi.
- Sarhoşken söylenen boş sözünün sonuç doğurmayacağı belirtilmiştir.

Boşanma/Fesih

- Evlenme bağıtları tarafları veya kadı karar verir.
- Kadının velisi erkeğin sosyal durumu kadına uygun değilse feshedebilir.
- Köle olarak evlenip özgür olan kadının kendisi feshedebilir.

Feshe sebep olabilecek bazı durumlar:

- Ağır hastalık, cüzzam, delilik,
- Mehir ihmalleri/erkeğin kadına bakamaması/erkeğin kadına kötü davranması,
- Kadının isyankar olması.

- **Mezhepsel farklılıklar:** Mehir ihmallerini yalnız **Şafîiler** kabul eder, **Hanefilere** göre asıl fesih sebebi vücut sakatlıklarıdır.

- Düğünden önce feshe hüküm verilmişse ve sebep erkekse **mehir** verilmelidir.
- Sebep kadın ise mehir mecburiyeti olmayıp verilen mehir geri istenebilir.
- Erkeğin kadına bakamaması veya kötü davranışı yüzünden fesih kararı verilmişse bekleme süresi (iddet) içinde vazgeçilebilir.

Boşanma/Lian

- Lanetleşmek (**Lian**) karısına zina isnat eden ancak iddiasını ispat edemeyen kocanın karısından ayrılmak ve doğacak çocuğun nesebini reddetmek için başvuracağı boşanma yoludur.
- **Kur'an'a** göre koca dört kez gerçeği söylediğine yemin eder,
- Beşinci kez «eğer yalan söylüyorsam Allah'ın laneti üzerime olsun» der,
- Karı buna karşı olarak kocasının yalan söylediğine dört kez yemin eder,
- Karı beşinci kezde «eğer doğru söylüyorsa Allah'ın gazabı üzerime olsun» der,
- Bu aşamaların ardından **lian** tamamlanır.

- Kur'an'da belirtilmese de lianın **kadı** önünde yapılması gerektiği kabul edilir.
- Ebu Hanife'ye göre erkek lianı geri alırsa evlenebilirler.
- Kadın gebeyse **çocuğun nesebi sahih sayılmaz**.
- Lian evliliği sona erdirmekten çok evlilik içinde doğan çocukların nesebini reddetme yoludur.
- Lianla biten evlilik içinde doğan **çocuk kocanın mirasından yararlanamaz**.

- Kocanın zina yapması durumunda kadın liana başvuramaz.
- Kocasını zinayla itham eden kadın bunu dört şahitle ispat etmezse kazf cezası alır.

- Karı veya kocadan birinin irtidat etmesiyle evlilik sona erer.
- Kadın evlilik bittiğinde erkek çocuğunu 7, kız çocuğunu 9 yaşına kadar yanında bulundurma hakkına sahiptir.
- Baba çocukların nafakasını öder.

İslâm Özel Hukuku/Aile Hukuku/Nesep

- Kadın evlendikten 6 ay sonra doğursa koca çocuğun babası sayılır.
- Kadın evliliğin liandan başka bir sebeple bitmesinden itibaren 2 yıl içinde doğursa koca çocuğun babası sayılır.
- **Mezhepsel farklılıklar görülür.** (İmam Şafiî'ye göre 4 yıl içinde doğan çocuğun nesebi sahihtir. Diğer imamlar 5, 7 yıl olarak kabul ederler.)
- **Koca**, nesebi sahih çocuğu 7 gün içinde reddedebilir.
- Çocuğun reddi halinde ana ve baba lian yapmalıdır.

- Dişi kölenin doğurduğu çocuk efendisi tarafından «Bendendir» denilerek tanınır.
- Efendi ölmeden önce cariyesinin gebeliğinin kendisinden olduğunu söylese çocuğun nesebi sahihtir.
- Efendi gebeliğin kendisinden olduğunu söylemeden ölürse 6 ay içinde doğan çocuğun nesebi de sahihtir.

İslâm Özel Hukuku/Aile Hukuku/Velâyet

- **Velâyet hakkı:** Çocuklar üzerinde onların eğitim ve bakımlarını sağlamak ve mallarını yönetmek için velilerin yükümlü oldukları görevlerdir.
- Eski zamanlarda velâyet **klan şefine** tanınmıştı.
- Klan içinde aileler oluşunca **aile başkanına** tanınır.
- **Kadınlar** kendileri velâyet altında olduklarından çocukları üzerinde velâyet sahibi değillerdi.
- Roma'da tüm aile Pater familias velâyetinde bulunurdu.

İslâm'da Velâyet

- **Baba**, oğullarına erginleşinceye, kızlarına evlenince kadar bakmakla ödevlidir.
- Oğullarda görülen sağlık sorunları veya ayırt etme eksiklikleri halinde baba erginlik sonrası da bakımı üstlenmeliydi.
- Görevini yapmayan baba Ta'zir ile ceza alabilirdi.
- **Çocuklar** da muhtaç durumda ana babalarına ve kan hısımlarına bakmakla ödevlidir.
- **Baba**, ergin olmayan çocuklarını evlendirebilirdi.

İslâm Özel Hukuku/Aile Hukuku/Evlat Edinme

- Evlat edinme ilkel topluluklarda önemli yere sahiptir.
  - Bu topluluklarda ruhların ölümden sonra yaşamaya devam ettiğine inanılmıştır.
  - Ölüm sonrası yiyecek ve içecek maddelerine ihtiyaç olduğu, bazı dua ve ayinlerin yerine getirilmesi gerektiği düşünülmüştür.
  - Bu sebepler çocuk bırakmadan ölmeme isteğini doğurmuştur.
-
- Evlat edinme İslamiyet öncesi Araplar arasında yaygındır.
  - Hz.Muhammed'in de evlatlığı olduğu bilinirdi.
  - Sonradan gelen ayet ile İslâm'da evlat edinme kurumu kaldırılmıştır.
  - Günümüz hukukunda yer alan evlat edinme yoluyla nesep ve miras ilişkileri İslâm hukukuna yabancıdır.

- İslâm hukukunda evlat edinme olmasa da onu andıran bir bağıt bulunur.
- Nesebi belli olmayan bir kimse diğer kimseye,
«sen benim mevlâm ol, ölünce malıma vâris ol, diyete bağlı bir suç işlersem Akilem olup diyetimi öde» diyebilir.
- Bu talep kabul edilirse bağıt yapılır. (Akd-i Muvalât /**Mevlâlık Akdi**)

İslâm Özel Hukuku/**Miras Hukuku**

- Mülkiyet hakkı oluşmadan önceki zamanlarda **mamelek hakları** değil, dini ayinleri yürütme ödevi miras bırakılır.
- Taşınmazlar kişilere değil, klana aitti. (kişisel mallar kişiyle gömülür)
- Miras, klan içinde aileler oluştukça hukuksal önem kazanır.
- **Eski Yunan**'da Genos denilen aile klanlarının geniş topraklara sahip olmaları devleti rahatsız eder,
- Yasa koyucu Solon miras yoluyla toprakların parçalanması yoluna gider, ölenin terekesi oğullar arasında eşit bölüştürülür.
- **Roma**'da **Pater Familias**'ın geniş yetkileri bulunurdu.
- Giderek mirasın azaltılması hedeflenir, kadınlara pay verilir, belli oranı aşan vasiyetlerden ceza alınır.
- **Cermen hukuku** ile beraber kan hısımlarının düşergeleri üstünlük sağlar.
- Çoğu kez terekenin 4/5'i korunmuş düşerge sayılır.
- Pek çok toplumda aile mallarının bölünmesini önlemek için en yaşlı veya en geç oğlu sistemi kabul edilir.
- Kadınlar **ekzogamiden** dolayı başka klan ve ailelere giderlerdi.
- Bu durumdaki toplumlarda **aile mallarının bölünmemesi** için kadınlara miras hakkı tanınmamıştı.

İslâm Özel Hukuku/İslâm Miras Hukuku

- Ülkemizde **Medeni Kanun**'dan (1926) önce ölenlerin mirasları İslâm hukukuna göre kalmıştır.

Bazı kavramlar;

- Miras
- Muris
- Varis
- İlm-i Feraiz

- İslâm öncesi Araplar'da murisin terekesi erkek tarafından en yakın hısıma kalırdı.

- Ergin olmayanlar ve **kadınlar** miras alamazdı. Onlar terekenin parçasıydı. (erkek mirasçı olmadığı zamanlarda kızlar da varis olarak görülebilmiş)

- Kadınlar İslâm'dan sonra mirasa tam anlamıyla ortak olabilmıştır. (İslâm diğer alanlarda olduğu gibi miras alanında da mevcut durumu temel sayıp koşulları geliştirmiştir.)

- Müslimler ve gayri Müslimler birbirlerine mirasçı olamazlar.
- Kullar ve nesebi **lian** ile reddedilen çocuklar mirasçı olamazlar.
- Murisin ölümü sırasında ana rahminde bulunan cenine de mirastan pay ayrılır.

- **Mirasçılar düşergelerini şu aşamalardan sonra alırlar;**

- 1) Cenaze masrafları
- 2) Borçlar
- 3) Vasiyet terekeden çıkarılır

• Varisler 3 kategoride değerlendirilir.

1) Eshab ÜI-Feraiz

2) Asebe

3) Zevu'l-Erhâm

1) Eshab ÜI-Feraiz (zevu'l-feraiz)

- Kur'an'da belirlenen düşergeleri almaya hak kazanan mirasçılardır.
- Kız çocuklar, ana, baba, kardeşler ve karı koca bu kapsamdadır.
- Kapsam sonradan genişlemiştir.
- Kızlara tanınan hak oğlun kızına da tanınır,
- Ana-babaya tanınan hak büyük ana-babaya da tanınır.
- Erkek kardeşler baba bir ana ayrı ve ana bir baba ayrı (Eshab ÜI-Feraiz) olarak ayrılmıştır.
- Böylece sayı 12'ye çıkmıştır.

1) Eshab ÜI-Feraiz (zevu'l-feraiz)

- **Baba:** Terekeden $\frac{1}{6}$ alır.
- **Erkeğin erkek ataları:** Baba yoksa bunlar babanın yerine geçerler.
- **Koca :** Murisin çocukları yoksa $\frac{1}{2}$ varsa $\frac{1}{4}$
- **Karı:** Murisin çocukları yoksa $\frac{1}{4}$ varsa $\frac{1}{8}$
- **Ana bir erkek kardeş:** $\frac{1}{6}$ alır, birden fazla ise birlikte $\frac{1}{3}$ alırlar.
(Murisin babası, erkek tarafından atası veya oğlunun çocukları varsa bir şey alamazlar.)
- **Ana bir kız kardeşler:** Ana bir erkek kardeşler gibi pay alırlar.

1) Eshab ÜI-Feraiz (zevu'l-feraiz)

• Kız çocuklar:

- Tek kız $\frac{1}{2}$, birden fazla kız birlikte $\frac{2}{3}$ alırlar.
- Kız ve oğlan çocuklar varsa bunlar asabeden sayılır ve kızlara oğlanlara verilen düşergenin yarısı verilir. (**2 düşerge oğlana, 1 düşerge kıza**)
- **Oğlan kızı:** Murisin çocuğu yoksa oğlunun kızı kız çocuğu payını alır. ($\frac{1}{2}$)
- Bu durumda birden fazla kız varsa terekenin $\frac{2}{3}$ 'ü verilir.
(Murisin oğlu varsa oğlan kızı bir şey almaz.)
- Murisin iki veya ikiden fazla kızı varsa oğlan kızı yine bir şey almaz.

1) Eshab ÜI-Feraiz (zevu'l-feraiz)

• Ana baba bir kız kardeş:

- Murisin çocukları veya babası veya erkek tarafından atası yoksa alabilirler.
- Terekenin $\frac{1}{2}$ 'sini alırlar. Birden fazla iseler birlikte $\frac{2}{3}$ alırlar.
- **Kızlar** ana-baba bir erkek kardeş varsa asabeden sayılır erkek kardeşin yarısı kadar alırlar.
- **Baba bir kız kardeşler:** Murisin erkek tarafından ardgeleni veya ataları varsa bir şey alamazlar.
- Terekenin $\frac{1}{2}$ alır. Birden fazla iseler birlikte $\frac{2}{3}$ alırlar.

1) Eshab ÜI-Feraiz (zevu'l-feraiz)

- **Ana:** Terekenin $\frac{1}{6}$ 'sını alır.
- Murisin çocukları veya oğlunun çocukları veya kardeşleri yoksa $\frac{1}{3}$ alırlar.
- Karı-kocadan biri ve baba varsa önce karı veya kocanın düşergeleri verilir, artanın $\frac{1}{3}$ 'ü anaya kalır.
- **Büyük ana:** Terekenin $\frac{1}{6}$ 'sını alır.
- Ana hayatta ise büyük ana mirasa katılamaz.

1) Eshab ÜI-Feraiz (zevu'l-feraiz)

- **Avliyye:** Düşergeler toplamı terekeyi aştığında herkesin düşergesinden aynı oranda **indirim** yapılmasıdır.
- **Reddiye:** Düşerge toplamı terekeden az olduğunda artanı alacak asebeden kimse bulunmaz ise düşergeler oranında herkesin mirasının **arttırılması**dır.
(Sağ kalan eşin düşergesi arttırılmaz.)
- **Eshab ÜI-Feraiz** düşergelerini aldıktan sonra terekeden kalanlar **Asebe** arasında bölüştürülür.

2) Asabe

- Murisin **erkek tarafından** hısımları olup asıl mirasçılardır.
- Eshab ÜI-Feraiz kadınlardan tek başına $\frac{1}{2}$, birden fazla olduklarında $\frac{2}{3}$ 'ü alanlar aynı durumda erkek mirasçıyla bir arada bulduklarında **asebe** sayılırlar. (Erkeğe düşenin yarısını alırlar.)
- Asebe 4 gruba ayrılır.
- Birinci gruptan biri varken ikinci gruptan biri miras alamaz.
- Günümüzdeki **Halefiyet prensibi** kabul edilmemiştir. (Bir adam öldüğünde sağ kalan oğlu miras alır, ölmüş bulunan oğlunun oğlu miras alamaz.)

Birinci Grup: Murisin erkek tarafından ard gelenleri

İkinci Grup: Murisin erkek tarafından erkek ataları

Üçüncü Grup: Murisin babasının erkek tarafından erkek ard gelenleri

Dördüncü Grup: Murisin dedesinin erkek tarafından ard gelenleri

- Asebenin miras alabilmesi için önce Eshab ÜI-Feraiz düşergeleri verilmelidir.
- Arta kalanlar Asebe'ye bölüştürülür.

3) Zevu'l Erhâm

- Murise **kadın** aracılığıyla kan hısmı olanlar veya
- Erkek aracılığıyla kan hısmı olup Eshab üI-Feraiz veya Asabe'den sayılmayan kadınlardan oluşan kategoridir.
- Üstünlük sırasına göre 4 gruba ayrılır.
- Asebe ve Zevu'l-Feraiz'den sağ kalan eş dışında kimse yoksa miras alırlar.

Birinci Grup: Murisin ard gelenleri (kızının oğlu)

İkinci Grup: Murisin ataları

Üçüncü Grup: Murisin anasının veya babasının ard gelenleri

Dördüncü Grup: Murisin babasının veya anasının atalarının ard gelenleri (amca kızı, hala, dayı gibi)

- Asebe'de olduğu gibi **birinci gruptan** biri varsa ikinci gruptan biri mirasçı değildir.

Osmanlı hukukunda miras

- Feraiz kuralları uygulanmıştır.
- Bu kurallar **Medeni Kanun**'dan (4 Ekim 1926) önce ölen ve mirası dağıtılmayanlar için geçerlidir.
- «*Mirasçılık ve Mirasın geçişi miras bırakanın ölümü tarihinde yürürlükte olan hükümlere göre belirlenir.*»

(2001 Medeni Kanun'un Uygulama Şekli hk. yasa)

- Eski hukukun geçerli olduğu miras davalarında mülk ve mirî arazilerin intikal şekilleri farklılık gösterir.
- **Mülk topraklar** Feraiz'e göre, **mirî arazi** ve gayrisahih vakıflardaki tasarruf hakları özel intikal kurallarına göre dağıtılmalıdır. (**Arazi Kanunnamesi**)
- Mirî topraklarda toprağın **tasarruf (intifa)** hakkı intikal eder. **Kuru mülkiyet (rakabe)** devlete kalır.

Vasiyet

- Murisin terekesinden gömme masrafları ve borçları çıkarılır.
- Kalan terekenin üçte birini aşmayan vasiyet değer taşır.
- İslâm hukukunda **vasiyet** mirasçı olmayanın lehine yapılabilir.
- Mirasçılardan biri lehine yapılan vasiyetin geçerli olabilmesi diğer mirasçıların rızasına bağlıdır.
- Vasiyet yazılı veya sözlü olabilir.
- Vasiyetle mal bırakmak sınırlandırıldığı halde ölüme bağlı olmayan bir **vakıfla** mirasçılara bazı malların **intifa hakkı** bırakılabilir.

İslâm Özel Hukuku/Vakıf

- «Bir malın belli bir amaca tahsisidir.»
- Bir malın dinsel bir amaca tahsisine bütün toplumlarda rastlanır ancak İslâm ülkelerinde ve özellikle Osmanlı'da sayıları çoktur.
- Vakıf, **Allah'ın mülkü** sayıldığından ona el uzatılamaz.
- Gerçekten hayır işlemenin dışında başka nedenlerle de kurulmuştur.
- Devlet hizmetinde bulunmuş zengin kimselerin malları müsadere edilebilirdi. (Abbasi örneği)
- Osmanlı'da **II. Mahmut** müsadereyi sonlandırmak istemiştir.

- Ulema dışındaki kamu hizmetlileri padişahın kulu sayılıp varlıkları padişaha geçirdi.
- Bazıları sağlıklarında mallarını vakfederek müsadere dışı kalmak istemişlerdi. (Allah'ın mülküne padişah bile dokunamaz.)
- Ayrıca kamu hizmeti kavramı gelişmediği için okul, hastane, köprü vb. hizmetler vakıflar aracılığıyla görülürdü.
- İslâm miras hukukundan kaçınmak isteyenler, mallarını yakın hısımlarına (özellikle kız çocuklarına) bırakmak amacıyla vakıf kurma yoluna gitmişlerdir.
- Vakıf kurumu temeli hadis ve içtihadı dayanır. (Kur'an'da açık hüküm bulunmaz.)
- Vakıf kurumu Peygamber'in ölümünden sonra hukuksal kurallara dayanmıştır.

Vakfeden Kişi (Vâkif)

- Vakfedilmek istenen **ayn** üzerinde sınırsız mülkiyet bulunmalıdır.
- **Mirî** topraklara tasarruf edenler mülkiyet hakları olmadığı için bunları vakfedemez.

Vakfedilen Ayn

- Ayn sürekli, değişmez ve yarar sağlar nitelikte olmalıdır.
- Taşınabilir malların vakfedilmesinde anlaşmazlık vardır.
- Faiz yasak olduğundan para vakfedilemez ancak faizsiz borç verilmesi için para vakfedilebilir. (Osmanlı'da 1914'te Evkaf Bankası kurulmuştur.)

Vakfetme Biçimi

- Vakıf iradesini yazıyla belirtmek yeterli olmayıp, en az iki kişiye bildirilmelidir.

Vakfın geçerli olması için aranan bazı koşullar;

- Vakfın sürekli olması gerekir.
  - Vakıf derhal geçerli olmalıdır. (Ölümden sonra geçerli olmak üzere de vakıf kurulabilir, bu durumda malların 1/3'ü vakfedilebilir.)
  - Vakfedilen şey **mütevelliye** teslim edilmelidir. (Hanefilere göre)
  - Vakıflar **tescil** edilmelidir. (Vâkif ile mütevelli kadıya gider, Kadı tescili deftere geçirir.)
  - Vâkifin vakıftan cayma konusu tartışmalı olduğundan bunu önlemek için tescil gerekli görülmüştür.
  - **Tescil gerektirmeyen durumlar;**
  - **Mescit** yapılarak halkın açık bir şekilde namaz kılması veya **mezarlık** olarak vakfedilme.
- (Vâkif böylece tescil edilmeyen vakıftan cayıp aynı malı başka amaca vakfedebilir.)
- Borçlu kişilerin vakıflarını tescil etmeleri yasaklanmıştır. (Ebusuud Efendi fetvası)

Vakfın Amacı

- Vakfın amacı Allah'a yaklaşmayı ve bunun şeriata uygunluğunu sağlamalıdır.
- Amaç açıkça belirtilmelidir. (Mütevelli vakfın gelirini şuraya harcasın.)
- Bir kimsenin malının gelirini ard gelenlerine vakfetmesi sahihtir. (Vakıfların son amacı yine yoksullara tahsistir.)
- **2 tür vakıf bulunur.**

1) Hayrî Vakıflar

2) Zürrî Vakıflar (ard gelenlere ve sonunda gene yoksullara tahsis)

- **Hayrî Vakıflar** ikiye ayrılırlar.
- 1) **Müessesat-i Hayriyye:** Doğrudan hayra tahsis (cami, köprü, aşevi)
- 2) **Müstegallât-i Vakfiyye:** İlkine gelir getiren vakıflardır.

• Zürrî Vakıflar

- «Evlâdîma» denilmiş ise vâkıftan sonraki birinci kuşağın ölümüyle vakıf yoksullara tahsis edilir.
- «Evlâdîma ve evlâd-i evlâdîma vakfettim» denilirse soy yok olana kadar vakıftan yararlanılır.

- Vâkıf vakıftan yararlanan biri ölünce kendinden sonra gelen kuşaktaki çocuklara **düşerge** verilmek üzere de vakıf yapabilir.

(Vâkıf bu yolda bir irade açıklamamışsa **kız ve erkek çocuklar** zürrî vakıfların gelirlerinden **eşit** faydalanır.)

- İlke olarak vakfın koşullarını vâkıf dahi değiştiremez. Ancak **istisnalar** vardır;
- Vâkıf ileride koşulları değiştirebileceğini söylemişse bunlar değiştirilebilir.
- Vâkıf mütevellilerin de koşulları değiştirebileceğini söyleyebilir.
- Vâkıf veya mütevelli kadı hükmüyle değişikliğe gidebilir.

Vakfın Yönetimi

- **Mütevelli** yönetir, işine karşılık ücret alır.
- İlk mütevelli çoğu kez vakfedence atanır ve çoğunlukla kendisidir.
- Mütevelli çocuk ise erginleşene kadar yerine Kaymakam atanır.
- Mütevellileri denetleme görevi kadınlara aittir.
- Vakfın geliri önce sürekliliği sağlamak için kullanılır, kalanı amaca tahsis edilir.

İslâm Özel Hukuku/Vakıf/Özel Vakıf Çeşitleri

- Bir kimsenin kendi mülkü olan topraklarda kurduğu **sahih vakıflar** dışında da vakıflar bulunur. Bunlar;

1) Gayrisahih vakıf veya tahsis

2) Mukataalı Vakıflar

3) İcareteynli Vakıf

4) Avarız Vakıfları

1) Gayrisahih vakıf veya tahsis:

- Hükümdarlar miri arazinin belli bir gelirini hayır işlerine vakfedebilir.
- Bir kimse sadece tasarruf hakkına sahip olduğu miri toprağın gelirini hükümdarın izniyle hayra tahsis edebilir.
- Hükümdar mülk toprakların öşür ve haracını da tahsis edebilir.

- **Gayrisahih vakıflar** Feraiz hükümlerine bağlı değildir. (özel yasalarca düzenlenir)

2) Mukataalı Vakıflar

- Yıllık kira bedeli karşılığında verilen boş ve gelir sağlamayan vakıf arazileri **mukataa** olarak adlandırılır.
- Vakıf yönetimi gelir sağlamak için bu yola başvururdu.
- Mukataalı vakıf toprak üzerindeki bina ve ağaç taşınır mal sayılır.
- Üzerinde mülk bulunanların tasarruf hakkı miras usulüne göre intikal eder.
- Üzerinde mülk bulunmayanların tasarruf hakkı erkek ve kız çocuklara eşit olarak intikal eder.

3) İcareteynli Vakıf

- Zamanla bazı **Müstegallât-i Vakfiyye** harap ve gelir getirmez olmuştur.
- 16.Yüzyılda «**zaruretler memnu olan şeyleri mubah kılar**» hukuk kuralına uyularak İslâm vakıf hukukunda değişiklik yapılarak **İcareteyn usulü** kabul edilmiştir.
- **İki icarlı** vakıflar demektir. (**peşin kira bedeline ilave kira bedeli**)
- Padişahın izniyle kurulabilirdi.

- Boş vakıf arsasına yapı yapıp yararlanmak isteyenler yapının değerine eş değer bedel alınırdı. (**İcare-i Muaccele**)
- Böylece parayı veren kimse vakıf yapıyı uzun süreliğine kiralamış olurdu.
- Sözleşmeyi her yıl yenilemiş olmak için ayrıca her yıl küçük bir ücret alınırdı. (**İcare-i Müeccele**)
- **Hanefi mezhebi** imamları uzun süreli ve intikal eden icar sözleşmesini kabul etmemişlerdir.
- Vakıf arsasına yapılanlar vakfın mülkü sayılmıştır.
- Kiracının tasarruf hakkı kiracı öldüğünde bedelsiz ve eşit olarak geçerdi.
- **Rakabe** gene vakıf yönetimine kalırdı.
- Mukataalı ve İcareteynli vakıfların ortak özelliği vakıf yapılarının veya arazilerinin harap olarak gelir getirmez olmalarıdır.
- Vakıf yönetiminin yeniden imar imkanı bulunmaması bu yolları doğurmuştur.

4) Avarız Vakıfları: Geliri köy veya mahalle halkının beklenmedik ihtiyaçlarına sarf edilmek üzere kurulan vakıflardır.

İslâm Özel Hukuku/Vakıf/Osmanlı'da vakıf denetimi

- **II. Mahmut** tarafından kurulan **Evkaf-ı Hümayun Nezareti** müstesna vakıflar (İslâm hukukunda yoktur) hariç vakıfları yönetmeye/denetlemeye başlamıştır.
- **Mazbut** Vakıflar, **Mülhak** Vakıflar, **Müstesna** Vakıflar ayrımı

Mazbut Vakıflar yönetilmişlerdir.

- Padişah ve ailelerine ait Selâtin vakıflar,
- Mütevellisi kalmayan vakıflar,
- Mütevellisi tarafından nezarete devredilen vakıflar.

- **Mülhak Vakıflar** (mütevellileri tarafından idare edilen, zürri vakıflar, cemaat vakıfları) denetlenmiştir.

- **Müstesna Vakıflar** (Mevlana Vakfı, Gazi Evrenos Bey Vakfı gibi) 1925 Tekke ve Zaviyeleri kapatan kanunla kaldırılarak devredilmiştir.

- **1935 Vakıflar Kanunu** ile mukataa ve icareteyn vakıfları tasfiye edilmiştir.

(Mülkiyetler 20 yıllık icare ve mukataa tutarlarını ödeyen mutasarrıflara geçecekti.)

İslâm Özel Hukuku/**Borçlar ve Bağlılar**

- İslâm hukukunda genel borç kuramları işlenmemiştir.
- Aynı haklara da yer verilmemiş olup mülkiyetle ilgili hükümler **Muamelât** (borçlar hukuku) arasında yer almıştır.
- 3 sebepten borç doğar;
  - 1) İki yanın da iradesi dışında kendiliğinden, bir eylemden ya da cürümden doğması
  - 2) Tek yanlı iradede doğması
  - 3) İki yanın iradesinden doğması (bağıt veya sözleşme)
- Ayrıca haksız mal iktisabı da borç doğuran sebepler arasında yer almıştır.
- Bağlılar arasında satış bağıtı (**Akd-i Bey'i**) önemli yer tutar.
- Bağlılarda aranan üç öğe;
  - 1) Tarafların ehil olmaları
  - 2) Serbest iradenin belirtilmesi
  - 3) Bağıtın konusu (**mahal**)
- Mal teslimiyle ilgili bağlılarda mal henüz mevcut değilse bağıt yapılamaz.
- Mülkiyet geçişinde teslim gerekli olmayıp **irade beyanı** değerlidir.
- Karz, ariyet, rehin ve hibe gibi bağlılarda teslim gerçekleşmedikçe icabı yapan teslimden vazgeçebilir.
- Kabul eden kabulden sonra bağıtın konusunu görüp bağıtı feshedebilir.
- Hibede hibe eden, hibe ettiği şey hibeyi alan kişinin elinde bulunduğu sürece cayıp verdiğini geri isteyebilir.
- Karı, koca, akraba arasında hibeden dönülmez.
- Satış bağıtı geniş anlamda malı malla değiştirmek olarak tanımlanmıştır.
- **Asıl bey'i** malın parayla değiştirilmesidir.
- **Bey'i Sarf** paranın parayla değiştirilmesidir.
- **Bey'i Mukayeze** malın malla değiştirilmesini, trampayı ve Bey'i Selem'i kapsar.
- **Bey'i Selem** peşin para ile malı sonradan almadır. (veresiye)
- Bu mal **misliyattan** (birbirinin yerine geçebilen) olmalıdır.
- Mevcut olmayan şey için bağıt yapılamaz.

- İslâm hukukunda **ipotek** yoktur.
- Bu nedenle çiftçi gerekli krediyi **Bey'i Selem** yoluyla elde etmiştir. (Çünkü rehin için rehnedilen şeyin rehini alana teslimi gereklidir.)
- İstisna olarak misliyattan olan malların henüz mevcut değilken **Bey'i Selem** ile satılması kabul edilmiştir.
- Bir tacirin 1 ay sonra teslim etmek üzere satış yapması Bey'i Selem değildir. (burada satılan mallar mevcut olmalıdır)
- İslâm hukukunda bugünkü anlamda ortaklık bulunmadığından anonim ortaklık yoktur.
- Ortaklar birbirlerine kefil olmaz, ortaklık istenildiği zaman feshedilebilir.

İslâm Özel Hukuku/**Mülkiyet**

- Mülkiyet tarih boyunca **bireysel** ve **kollektif** nitelik göstermiştir.
  - İlk mülkiyet bireysel olup insanlar henüz gruplar halinde değildi.
  - Bir arada yaşama kollektif mülkiyeti doğurmuştur.
- (Bu esnada bireysel mülkiyet sürmüştür, kişisel mallar kişiyle gömülmüştür)
- Göçebelikten yerleşikliğe geçiş aile mülkiyetini güçlendirmiş, kollektif mülkiyeti zayıflatmıştır.
  - Diğer yandan çok sayıda köylü ve kölenin çalıştığı **büyük toprak mülkiyetleri** de görülmüştür.
- **Roma**'da rekabet edemeyen köylü topraklarını satıp kente yerleşmeye başlayınca topraklar tek elde toplanmış, **feodalite** doğmuştur. (Cermenlerin Avrupa hakimiyeti genişleyince ele geçirilen topraklarda hiyerarşik feodalite öne çıkar)
  - Feodalite Avrupa ve ortaçağa özgü olmayıp, toprak mülkiyeti ve yönetiminin türü olarak başka yerlerde de görülmüştür.
  - **Avrupa**'da sürekli hasılat kirası ve bundan doğan hakların miras yoluyla intikali toprak kiracılarının malik durumuna geçmesine yol açar.
  - Büyük topraklar giderek küçülmeye başlar.
  - Devletin ağır vergiler aldığı zamanlarda bazı köylüler topraklarını bir kişinin veya kilisenin koruyuculuğuna almak istemişlerdir.
  - Böylece gene **feodal mülkiyet** ve **kiliseye** ait büyük toprak mülkiyeti doğmuştur.
- Özellikle **Fransa**'da ihtilale doğru büyük toprak sahibi soyluların mali sıkıntıları toprakların satılmasına, **küçük bireysel mülkiyetin** güçlenmesine yol açmıştır.
  - **Sosyalist okullar** topraklarla birlikte üretim araç ve gereçleri üzerindeki **kollektif** mülkiyeti öne çıkarmışlardır.
  - Ancak mülkiyeti reddeden komünist devletler **bireysel** mülkiyete de yer vermek durumunda kalmışlardır.
  - 1989 sonrası sistemin terkiyle bireysel mülkiyet kollektif mülkiyete karşı zafer kazanmıştır.

İslâm Özel Hukuku/İslâmda Mülkiyet

- Kur'an'da gök gibi toprağın da Allah'ın mülkü olduğu bildirilir,
- Bununla beraber kişilerin mülkiyet hakkı tanınmıştır. (mecazi malik)
- Fethedilen yerlerdeki topraklarda Ondalık toprak, Haraçlı toprak ayrımı görülür.
- **Mülkiyet hakkının 3 ögesi bulunur;**
  - 1) **Rakabe** (ayn üzerinde hakimiyet)
  - 2) **Yed/Zilyetlik** (elde bulundurma)
  - 3) **Tasarruf** (ayndan yararlanma)
- Bir kişide 3 öge de mevcutsa **gerçek malik** sayılır.

- Boş toprağı ihya eden kişi toprağın mülkiyetini kazanır.
- Bu durumda eskiden toprağın maliki bulunmamalıdır. (eski malik mülkünü geri alabilir)
- İslâm hukukunda **zaman aşımı**na yer verilmemiştir.
- Fakihler bundan doğacak karışıklığı gidermek için 36 yıllık zaman aşımı belirlemiştir.

Osmanlı'da zaman aşımı;

- Mülk topraklardaki tasarruf hakkı için 15 yıl, miri topraklar ve vakıf idaresindeki rakabe hakları için 36 yıl, miri topraklar üzerindeki tasarruf hakları için ise 10 yıllık zaman aşımı belirlenmiştir.

İslâm Hukuku/Değerlendirme

- İslâm Hukuku **1926**'ya kadar Türklerin resmi hukuku olmuştur.
- İslâm Hukuku, İslâm öncesi Arapların görenek hukukuna göre oldukça ileriydi.
- Hicri 3.yüzyıldan itibaren **ıçtihat** yolunun kapanması yeni karşılaşılan sorunların çözümünü güçleştirmiş,
- İçtihat ıçtihatla nakledilemez kuralı ıçtihat hukukunu engellemiştir.
- İslâm hukuku ilerleme olanaklarından yoksun kalınca İslâm topluluğı da donmuştur.

- Siyasal anlamda genişleyen İslâm sistem olarak yeterli olamadığından Arap yarımadası görenek hukuku ve fethedilen yerlerin görenek hukukları da varlıklarını sürdürmüştür.
- İslâm ülkelerinde hukuk alanında **ikilik** baş göstermiştir.
- Türkiye gibi bazı ülkeler İslâm hukukunu terk etmişlerdir.
- İslâm hukuku **kadın** için çağına göre ileridir ancak kadının günümüz evlenme, boşanma ve miras alanlarında ikinci derecede kalması kabul edilemez.

İslâm hukukunda modern hukukla bağdaşmayan bazı uygulamalar;

- Miras alanında babası kendinden önce ölen bir torunun mirastan amcaları ile birlikte pay alamaması,
  - Toprakların miras yoluyla ekilemeyecek kadar küçülmesi,
  - Bağıtların, ortaklıkların tek yanlı iradeyle kolayca feshedilmesi,
  - Günümüz ticaret hukukunun temeli sigorta ve faizin yasaklanması.
-
- Ceza hukuku alanında İslâm'ın koyduğu bazı cezalar uygulanmamıştır. (Kur'an'da **hadd** gösterilen bazı suçlar)
  - Hükümdarlar **ta'zir** hakkına dayanarak yeni cezalar koymuşlardır.
  - **Özel hukuk** ve **ceza hukuku** alanında İslâm hukukuyla beraber eski hukuk sistemleri de kullanılmıştır.
  - **Kamu hukuku** da benzer bir seyir izlemiştir.
  - İslâm Arap Yarımadası dışına yayıldıkça Peygamber'in kurduğu, halifelerin pekiştirdiği örgütler yetersiz kalmaya başlamıştır.
-
- **Abbasiler** zamanında Bizans ve Sasani Devleti örgütleri örnek alınmıştır.
  - **Karahanlılar** Türkler arasında İslâmı yaymışlardır.
  - Arapların kul olarak getirdiği Türklerden devlet kuranlar olmuştur.
(Mısır'da Tulunlular ve Ahşidler gibi)
  - Dar ül-İslâm'a giren Türk boyları egemenlik elde ederek büyük devletler kurmuşlardır. (Türk-İslâm devletleri)

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri

- İslâm özel hukuku Hicret'in 3.yüzyılından itibaren önemli bir değişikliğe uğramadan varlığını sürdürmüştür.
- Osmanlı'da **özel hukuk** büyük ölçüde İslâm niteliğini korumuştur.
- Osmanlı'da **devlet örgütü ve kamu hukuku** ise İslâm hukukunun dışına çıkarak gelişme eğilimi göstermiştir.
- Osmanlılar İslâm kamu hukuku içinde yer alan **ceza hukukunun** temel kurallarını uygulamakla beraber bazı cezalarda değişikliğe gitmişlerdir.
- Osmanlı Devleti devlet anlayışı ve örgütü bakımından en üstün yapısına 16.yüzyıl sonunda erişmiştir. (geleneksel kalıpların oluşumu)
- Osmanlı Devleti daha önce kurulan Türk-İslâm devletleri ve daha önce yaşamış toplulukların örgüt ve hukuklarından etkilenmiştir;
Türk gelenekleri,
İslâm kurumları,
Bizans İmparatorluğu ve Balkan devletlerinin örgütleri,
Moğol kurumları etkisi.
- İslâm uygarlığı içinde kurulan Türk devletleri gelenek ve dillerini korumuşlardır.
- İslâm dini aynı zamanda bir hukuk sistemi olduğundan **İslâm hukuku** Türklerin de hukuku olmuştur.
- İslâm özel hukuku Orta Asya kabile düzenlemelerinin ilerisindeydi.
- Türk-İslâm devletleri özel hukuku **saf İslâm hukuku** olarak kalmıştır.
- İslâm özel hukuku pek çok hüküm barındırdığı halde **kamu hukuku** hükümleri azdır.
- Türkler bu kapsamda kendi geleneklerini sürdürme imkanı bulmuştur.
- Bağımsızlık İslamiyet'in siyasal başı olan **halifeden** alınmıştır.
- Devletin dış görünüşü İslâm devletlerine benzemiş, gelenekler dinsel manto altında sürdürülmüştür.
- **Abbasi** İmparatorluğu yapı ve örgütü Türk-İslâm devletlerini etkilemiştir.

- İslamiyet'ten önce büyük bir uygarlığa sahip olan **İranlılar** Abbasi içinde önemli rol üstlenmişlerdir.
- Abbasi örgütü, eski **Sasani** İmparatorluğu kurumlarından esinlenmiştir.
- Devlet hizmetinde bulunan Müslüman **Türkler** zamanla Abbasi halifelerini etki altına almışlardır.
- Emevi döneminde görülen Arap etkisi Abbasi döneminde çeşitli İslâm uluslarının katılımıyla ileri bir İslâm uygarlığına dönüşmüştür.
- Gazneliler İslâm'ı Hindistan'a taşımış, Selçuklular Anadolu'ya yaymıştır.
- İslâmiyet'le yayılan yeni kültürün dili Arapça olmuş, Farsça özellikle edebiyat alanında etkisini göstermiştir.

Abbasi Devleti örgütünün 5 esası;

- Halifelik
- Vezirlik
- Divanlar
- Emir ül-ümeralık
- Toprak yönetimi

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri/Abbasi Devleti'nin Örgütü/Halifelik

- Halifeliğin kuramsal esasları Abbasiler döneminde saptanmıştır.
- Ülkenin büyüklüğünü korumak için gereken siyasal otoritenin dinsel otoriteyle sağlanacağı düşüncesi devlet yapısını giderek **teokratik** hale getirmiştir.
- Halife teokrasinin başındaki kişi olarak kendisini dinin geliştiricisi olarak göstermiş, kendilerini neredeyse Peygamber'in varisi görmüşlerdir.
(Kendilerini Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi ilan ederler.)
- Dinsel otorite artışı siyasal gücü pekiştirmiş, Abbasi halifeleri despot niteliğine bürünmüşlerdir.

- Abbasilerde dinsel ve siyasal alanda görülen mutlaklıkta **İran etkisi** görülür.
- İslâm uygarlığı eski İran devlet sistemi etkisinde kalmıştır.
- Sasani hükümdarlarının sahip olduğu mutlak yetkiler halifelerce kullanılmıştır.
- Mutlak hükümdarlık anlayışı Abbasilerin siyasal gücünü korumaya yetmemiştir.
- Abbasilerin siyasal gücü giderek zayıflamış, dinsel otoriteyle yetinilmiştir.
- Selçuklu Türkleri halifenin dinsel otoritesini kabullenmekle birlikte kendi siyasal düzenlerini oluşturmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri/Abbasi Devleti'nin Örgütü/Vezirlik

- Peygamber'den başlayarak devlet işlerinde halifelere yardımcı olacak kişiler görev yapmışlardır.
- Bu örgütü geliştiren Abbasiler yardımcılarını hükümdar vekili konumuna getirmişlerdir.
- Emeviler zamanında bu işleri yapanlara Kâtip denilirken, Abbasiler **Vezir** demişlerdir.
- **Vezirlik** kurum olarak **Sasani**'lerden Abbasilere geçmiştir.

- Abbasilerde iki türlü vezirlik görülür;
  - **Vezir-i tevfiz**: Halife adına devlet işlerini yürüten ve bütün devlet hayatına egemen olan devlet adamıdır. (**Başvezir**)
  - Halife, başveziri göreve getirdiğinde kendi adına hareket ettiğini gösteren vekaletin sembolü olarak mührünü ona emanet eder.
- (Vezir-i tevfiz'in yetkileri ve halifenin mührünü taşıması usulü Osmanlı'ya geçer.)

- **Vezir-i tenfiz(ler)**: Yetkileri sınırlı olup halifenin gösterdiği işlere bakarlar.
- (Osmanlı'da Kubbealtı vezirleri benzeri)

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri/Abbasi Devleti'nin Örgütü/Divanlar

- Bürokrasinin temeli Divan kurumu **Sasanilerden** Emevilere/Abbasilere geçmiştir.
- Divan, Farsça **devlet dairesi** ve **kurul** anlamına gelir.
- Abbasiler divanı daha çok devlet dairesi anlamında kullanmışlardır.
- Osmanlı'da divan öncelikle devlet işlerinin görüşüldüğü kurul anlamına gelmiştir.

Abbasiler'de belli başlı divanlar:

- Divan-ı İnşa, Divan-i Mezalim, Divan-i Berid, Divan-i Cünd

Divan-ı İnşa:

- Abbasi öncesi halifenin önemli ve gizli işlerini Kâtip görürdü.
- Bu işler sonradan vezirlere devredilmiştir.
- Vezirler bu işleri görmek için Divan (Divan-ı İnşa) kurmuşlardır.
- **Görevi:** Yazışmaları yönetmek ve Halifeye gönderilen dilekçelerle ilgilenmek.

Divan-i Mezalim:

- Kadılarından ve büyük memurlardan yakınanlar bu divana başvurmuşlardır.
(Bir tür Danıştay ve Yargıtay)
- Hz. Ali'den itibaren yakınmalar dinlenmeye başlanmış,
- Önce vezirler ardından **Kadil Kudat** (başkadı) Divan-i Mezalim'de bu işi üstlenmiştir.

Divan-i Berid:

- Berid (posta işleri)
- İllerle yazışmanın yanında valilerin durumu hakkında bilgi sağlanırdı.
(Hafiyelik görevinde kullanılmıştır.)
- İslâm devletlerinde önce Emeviler zamanında görülmüştür.
- Sonradan memurları denetlemek görevi de verilmiştir.
(Bu örgüt Bizanslılar ve Sasaniler'de de bulunmuştur.)

Divan-i Cünd:

- Askerlik işlerine bakan divandır.
- Künye ve siciller, görevler yazılırdı.

Kurul

- Abbasilerde divanların kurul özelliği de bulunmaktaydı. **Divan-i Mezalim** kurul şeklinde çalışırdı.
- Merkezden uzak illerde divan benzeri daireler ve kurullar bulunuyordu.
- Osmanlı Devleti bunlardan farklı olarak bütün devlet işlerinin görüşüldüğü, düzenli toplanan bir kurul oluşturmuştur. (**Divan-ı Hümayun**)

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri/Abbasi Devleti'nin Örgütü/**Emir ül-Ümeralık**

- Abbasi Devleti çözülme dönemine girince halifelerin siyasal otoriteleri zayıflamış, illerde bazı valiler güçlenmeye başlamıştır.
- **Halifeler** kendi güçleriyle bir ile yerleşenleri kabul etmişler, Valileri kuramsal olarak kendilerine bağlı göstermek için onlara **Emir ül-Ümera** (emirlerin emiri) sanı vermişlerdir.
- **Emirler** halifeden yetki almakla beraber bağımsız hareket etmişlerdir.
- Büyük Selçuklu Devleti hükümdarları halifenin Emir ül-Ümeralar'ı arasında yer almıştır.

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri/Abbasi Devleti'nin Örgütü/**Toprak Yönetimi**

- İslamiyet'te kuramsal açıdan her şeyin gerçek maliki Tanrı'dır.
- Bununla birlikte geçici maliklik kapsamında mülkiyet ilişkileri düzenlenmiştir.
- Taşınır mallarda mülkiyet vardır.
- Taşınmaz mallarda ise ilke olarak toprak mülkiyeti devlete ait olmakla beraber **özel toprak mülkiyeti** de tanınmıştır.
- Müslümanların toprakları ve yeni fethedilen yerlerde haraç vermeyi kabul eden halkın arazisi özel mülkiyete bırakılabilir.
- **Arazi-i Uşriyye** ve **Arazi-i Haraciyye** dışında kalan toprakların rakabesi devlete aittir. (**Arazi-i Miriye** veya Memleket)
- Devlet, **Arazi-i Miriye'yi** tasarrufu altında tutar.

İkta sistemi

- Devlet **Arazi-i Miriye'yi** işletemeyeceği için gelirlerden yararlanma hakkını kendine hizmet edenlere verir.
- Devlet görevlilere maaş verme zorunluluğunda değildir.
- Toprağa bağlı vergilerle gelirini arttırmak isteyen görevli toprak verimini arttırmaya çalışır.

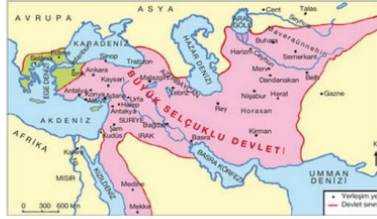
- İktidarı kurulumunu geliştiren Abbasiler zamanla kontrolü yitirmişlerdir.
- Topraklar büyümüş, mülkiyete verilmiş, denetim imkanı kalmamıştır.
- Mısır iktidarı olarak Ahmet bin Tulun'a verilmiş, Tulunoğulları Devleti kurulmuştur.
- **Osmanlı Devleti** bütün İslâm devletlerinin uyguladığı iktidarı sistemini en ileri düzeye ulaştırmıştır.

Diğer örgütler

- Vakıflar
- Adalet örgütü (kadılık)
- Muhtesipler (belediye hizmetleri ve bazı suçluları cezalandırma)

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri/**Büyük Selçuklu Devleti'nin Örgütü**

- Batı Türkistan'da Oğuz Türkleri 10.yüzyılda İslâmiyeti kabul etmişlerdir.
- Oğuz Türklerinin bir boyunun şefi **Selçuk Bey**'dir.
- Torunu **Tuğrul Bey** Selçuklu Devleti kurucusu kabul edilir.
- Halife, Bağdat'a giren Tuğrul Bey'e egemenlik hakkı vermiştir. (1057)
- Tuğrul Bey'in ölümü sonrası taht mücadelesi yaşanır. (veliaht tayini kabul görmez)
- **Alparslan** birliği yeniden sağlar.

- Alparslan'ın oğlu **Melikşah** zamanı en parlak dönemdir. (1072-1092)
- Melikşah'ın öldürülmesiyle parçalanma yaşanır.
- Gönderilen valiler bağımsızlaşır.
- Anadolu, Suriye, Kirman, Irak ve Horasan'da yeni Selçuklu Devletleri doğar.
- Yeni devletler iç çekişmeler ve Moğol ilerleyişiyle tarihten silinir
- **Anadolu Selçuklu Devleti** 1243 Moğol yenilgisi ve istilasına rağmen varlığını sürdürür.

- Büyük Selçuklu Devleti Doğu İslâm dünyasını birleştirmiş, **Anadolu Selçuklu** Haçlılara karşı İslâm dünyasını savunmuştur.
- Orta Asya egemenlik anlayışını sürdüren Anadolu Selçuklu taht kavgalarını önleyemez.
- Selçuklu, fethettiği İran kültürü etkisinde kalmıştır.

(Yazışmalar, edebi eserler Farsça yazılmıştır. Yargı dili Arapça olmuştur.)

- Selçuklular kendi gelenekleriyle beraber **Abbasi** yöntemlerini benimsenmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri/**Büyük Selçuklu Devleti'nin Örgütü/Hükümdar**

- Tuğrul Bey'den itibaren halifenin dinsel kişiliği tanınmıştır.
- Devlet halifeden alınan yetkiyle yönetilmiştir.
- Selçuklu hükümdarları önceki **Türk kamu geleneklerini** korumuşlar,
- **Şefin yetkileri** Tanrı'dan gelmiş sayılır,
- Tanrı hem **şefe** hem de **ailesine egemenlik hakkı** vermiştir.
- Özel mülkiyet, kamu mülkiyeti ayrımı belirmemiştir.
- Ülke **ailenin özel malı** görülmüştür.
(Hunlarda sağ sol ayrımı, Göktüklerde kardeşlere egemenlik hakkı verilmesi)
- Selçuklular da bu anlayışa uygun olarak devleti parçalara ayırarak yönetmiştir.
- Hükümdarın güçsüz olduğu durumlarda prensler bağımsız yaşayabilir,
- Hükümdar öldüğünde egemenlik hakkına sahip erkekler tahta çıkmakta eşittir.
- Hükümdarın veliaht ataması taht mücadelesini engellemez.
- Egemenliğe ilişkin **Orta Asya anlayışı** İslâmiyet'le gelen otoriteyi etkisizleştirir.
- Bu egemenlik anlayışı Osmanlı Devleti'nde de görülür.

Selçuklu'da Büyük Sultanın görevleri;

- Dinsel kurallara uygun olarak halife adına ülkeyi yönetmek,
- Dirlik ve düzeni sağlamak ve İslâmiyet'i yaymak.
- Siyasal kavgaları önlemek.
- Selçuklu hükümdarları **İslâmiyet** ve eski **Türk törelerine** uygun hareket etmişlerdir.
- Kendilerini halifenin vekili saymış, iktidarı paylaşmışlardır.
- Camilerde halifeyi zikretmişler, siyasal iktidar göstergesi olarak parayı kendi adlarına basmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri/**Büyük Selçuklu Devleti'nin Örgütü/Vezir**

- Vezirlik kurumu önceki Türk devletlerinde de görülür, (**Tonyukuk**)
- Selçuklu'da, İran'lı **Nizam ül-Mülk** en tanınmış **sahip** (vezir) olmuştur. (Siyasetnâme)
- **Siyasetnâme**'ye göre Büyük Selçuklu örgütü eski İran ve İslâm geleneğine dayandırılmıştır.
- Eserde Türk gelenekleri ve kamu kuralları belirtilmez.
- Bu nedenle eserdeki bazı öneriler kabul edilmemiştir.

(Alp Arslan, Divan-ı Berid'in görevleri arasında bulunan hafiyelik ve haber alma işinin zarar getireceğini söyleyerek divanın geliştirilmesini kabul etmemiştir.)

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri/**Büyük Selçuklu Devleti'nin Örgütü/Atabeyler**

- Atabeylik kurumu ilk kez Büyük Selçuklu'da çıkar.
- Ülke, aile üyesi şehzadeler arasında paylaştırıldığından küçük şehzadelerin yanına **Atabey** denilen kişiler verilirdi.
- Atabey, hükümdarın üstün askeri yeteneklere sahip köleleri arasından seçilirdi.

Atabeyin görevleri;

- Prensleri devlet işleri için yetiştirmek,
- Prens hükümdara karşı egemenlik iddiasında bulunmasını önlemek.
- Atabeyler güçsüz hükümdarlar zamanında bağımsızlaşmıştır. (Atabey Devletleri)
- Atabeyler hükümdarın ölümü üzerine kendi yetiştirdiği prensin tahta çıkması için mücadele vererek kişisel iktidarlarını güçlendirmek istemişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri/**Büyük Selçuklu Devleti'nin Örgütü/Divanlar**

- Divanlarda Abbasi yönetim geleneği ve Orta Asya kurultay anlayışı etkilidir.
- **Büyük Divan** Kurul şeklinde çalışır, diğerleri devlet dairesidir.
- Büyük Divan'a vezir başkanlık eder, hükümdar da katılabilir.
- Büyük Divan'da sorunlar ve bazen hükümdarın kararları görüşülürdü.
- Eski Türkler'de kağan başkanlığında toplanan kurultaylar ve eski İran'da hükümdarların halkın yakınmalarını dinlemesi Selçukluları etkilemiştir.
- Büyük Divan'ın altında devlet dairesi niteliğinde divanlar yer alırdı.
- En önemlisi **Tuğra Divanı**'dır. (Abbasilerdeki Divan-ı İnşa yerine geçmiştir.)
- **Tuğra Divanı:** Yazışmalar ve atamalar yapılır, bürokratik işlemler gerçekleştirilirdi.
- **Divan-ı Mezalim:** Şer'i olmayan davalara bakılırdı.
- Akçalı işler ve askeri konularla ilgili divanlar bulunurdu.
- **Posta Divanı:** Divan-ı Berid'den farklı olarak hafiyelik işleriyle uğraşmamıştır.

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri/**Büyük Selçuklu Devleti'nin Örgütü/Askeri Örgüt**

- Hükümdara bağlı **özel askeri güç** kölelere dayanan birliklerden oluşurdu.
- Bunlar düzenli ve sürekli birlikler olup 3 ayda bir ücret alırlardı.
- İkinci olarak **topraklı askerler** bulunurdu.
- Devlet malı sayılan toprak parçaları (küçük, orta, büyük şeklinde) **ikta** olarak **sipahilere** verilirdi.

Selçuklu'nun Abbasi ikta sisteminden farkı:

- İktalar daha çok askerlere verilir,
  - Sipahiler belli savaş hizmetleriyle sorumlu tutulur,
  - İkta, sipahinin yaşamı boyunca verilir, ölünce oğluna geçerdi.
  - Her an savaşa hazır bir güç sağlanırdı.
-
- **Selçuklu ikta sistemi** savaşa hazır güç olarak Abbasi ikta rejiminden ileridir.
  - **Osmanlı Devleti** ikta sistemini geliştirmiştir.
  - İktanın yanında hükümdara bağlı sürekli ordu yöntemi de Osmanlı'ya geçmiştir. (Kapıkulu/Yeniçeri)
-
- **Selçuklu'da** illerde hüküm süren vali ve prensler kendilerine bağlı askerler yetiştirmişlerdir.
  - Egemenlik anlayışının izin verdiği ayrı ordu birlikleri devletin parçalanmasında etkili olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri/**Büyük Selçuklu Devleti'nin Örgütü**

- Büyük Selçuklularda **kamu kurumu** Abbasi modeli ve Türk gelenekleriyle yoğrulmuştur.
  - Osmanlı kamu hukuku kökenlerini buradan almıştır.
-
- Selçuklu'da **toplumsal yaşam** ise kamudan farklı olarak büyük ölçüde İslâm uygarlığı içinde gelişmiştir.
  - Özellikle adalet örgütü, kent yönetimleri, vakıflar ve eğitim kurumları Abbasi görünümünü korumuştur.

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri/**Anadolu Selçuklu Devleti'nin Örgütü**

- Süleyman Şah tarafından İznik'te kurulmuştur.
- Anadolu'daki ufak beylikler birbirleriyle mücadele halindeydi.
- Haçlı Seferleri genç devleti zayıflatmıştır.
- 12.yüzyıl ortalarından itibaren Batı Anadolu'da egemenlik sağlanmış, Orta ve Doğu Anadolu ile güçlü bir bağ kurulmuştur.

- Bizanslılar, Selçuklu içindeki taht kavgalarını kıskırtmışlardır.
- Moğol istilası Anadolu Selçuklu'nun sonunu hazırlamıştır. (Kösedağ Savaşı 1243)
- Moğollar istila sonrası Anadolu Selçuklu'yu İran'da kurulan **İlhanlı Devleti**'ne bağlamıştır.
- Türk beyleri giderek bağımsızlaşmıştır.
- **Beylikler Dönemi** açılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri/**Anadolu Selçuklu Devleti'nin Örgütü/Hükümdar**

- Ülke, hükümdar ailesinin ortak malıdır.
- Aile üyesi prenslerin egemenlik hakkı bulunur. (ülkeyi oğullar arasında paylaşırma)
- Bu sistemin devleti parçalayacağını düşünen bazı sultanlar kendi yerlerini sağlamlaştırmak için kardeşlerini öldürmüşlerdir.
- Bizans etkisiyle başvurulan bu yöntem kardeş öldürmenin Türk siyasi düzeninde hukuksallaştırılmasına yol açmıştır.
- Büyük Selçuklu zamanında kuramsal olarak **Büyük Sultan**'a bağlıydılar, gerçekte bağımsız hareket etmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri/**Anadolu Selçuklu Örgütü/Diğer Kurumlar**

- **Büyük Divan** (Divan-ı Âli) devlet yönetiminde rol oynamıştır.
- Diğer divanlar Büyük Divan altında devlet dairesi olarak çalışmıştır.
- Alt divanların başkanları Büyük Divan'ın üyesiydiler. (Bakanlar Kurulu-Bakanlıklar)
- Bürokrasi dili Farsça, yargı dili Arapça idi.
- **Vezir** (sahip) Büyük Divan'a başkanlık ederdi. (askerlik işleri dışındaki en yüksek memurdu)
- **Beylerbeyi** askerlik işleriyle ilgilenirdi.

Niyabet-i Saltanat/Naib

- Hükümdar başkentte bulunmadığında ona vekillik edilmesi.
- Bu makama atanan kişiye **Naib** denilir.
- Bu memurluk Büyük Selçuklu Devleti'nde yer almamıştı.
- Köseadağ Savaşı sonrası Anadolu Selçuklu başkentinde ayrıca Moğol naibi bulundurulmuştur.
- **Toprak yönetiminde** İslâm esasları ve Büyük Selçuklu **ikta (dirlik)** sistemi uygulanmıştır.
- Dirlikle uğraşanlara **Pervaneci** denilir.
- Askeri gücün esası dirlikli sipahilerdi.
- Kölelerden kurulu sürekli ve ücretli birlikler de vardı.
- Bizans sınırına yakın yerlere yerleştirilenlere **uç beyi** denilirdi.
- Adalet örgütü İslâm esaslarına uygundu.
- En üst kadı başkent Konya'da bulunur, ona **Kadilkudat** (Kadıların Kadısı) denilirdi.
- Kadilkudat aynı zamanda ilmiyenin başıydı.
- Askeri kişilerin yargı işlerini ordu kadıları görürdü.
- Bunlara **Kadileşker** denilirdi. (Osmanlı'da **kazasker**)

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri/**Anadolu Beylikleri Dönemi**

- Anadolu Selçuklu model alınmıştır.
- Beylik bir ailenin malı sayılıyordu.
- Ailenin en güçlü üyesi **Ulu Bey**'di.
- Kardeşler merkez dışında hüküm sürer.
- Merkezde divan bulunurdu.
- Divan başkanına **vezir** denilirdi.
- Alt divanlar da vardı.

Osmanlı Devleti'nin Kamu Hukuku ve Örgütünün Kökenleri/**Osmanlı Devleti'nin Doğuş ve Gelişimi**

- Osmanlı Devleti kendisinden güçlü Türk beyliklerinden üstün konuma gelmiştir.
- Osmanlı Devleti 14.yüzyıl ortalarından başlayarak **Balkanlar** ardından **Anadolu**'da egemen olmuşlardır.
- Osmanlı Devleti'nin 400 çadırılık aşiretten doğduğu tezi yetersizdir.
- Türk boyları 1071'den itibaren Batı Orta Asya'dan Anadolu'ya gelmişlerdir.
- Anadolu Selçuklu Devleti Anadolu'da düzen ve dirliği sağlayabilmiştir.

- Göçebe Türkler yerleşik hayata geçmeye başlamıştır.
- Anadolu, Batı ve Kuzey sahilleri dışında büyük ölçüde Türkleşmiştir.
- **Osmanlılar** diyeceğimiz **Oğuz Boyu** Anadolu'daki karışıklıklar sırasında yeni yaşam bölgeleri elde etmek için Batı'ya yönelmiştir. (Moğol etkisi)
- Bu boy Anadolu Selçuklu Sultanı tarafından **Bilecik-Eskişehir** yöresinin uçbeyliğine görevlendirilmiştir.
- Merkezden uzak halk Türk gelenek ve dilini daha iyi koruyabilmiştir.
- İslâm dininin amaçlarından olan **cihat** onlarda **gaza** anlayışını doğurmuştur.
- **Ahilik Örgütü** meslek kuruluşları ve boy şeflerini saran ve bunları gaza ile birleştiren bir rol üstlenmiştir.
- Anadolu'da Moğol istilası ve Anadolu Selçuklu'nun İlhanlılara bağlı güçsüz duruma gelmesi uçlardaki beyleri özgürleştirmiştir.
- Selçuklu otoritesinin çözülmesi ve Anadolu'daki İlhanlı denetiminin zayıflaması beylikleri daha da güçlendirir.

Osmanlıların en hızlı gelişen uç devleti olmasının nedenleri;

- Coğrafi durumun Bizans'la mücadeleyi zorunlu kılması, (gaza ve gazilik dinamizmi)
- Diğer beyliklerin Bizans'la mücadele eden komşularını hoşgörüle karşılaması, (beylikler arası iktidar kavgalarından uzak kalınması)
- Konuma bağlı olarak Trakya'ya geçilerek, boş ve verimli arazilerin beyliğe katılması, (Türk göçmenlerin yerleştirilmesi)
- Güneydoğu Rumeli'deki yönetim güçsüzlüğü hızlı ilerleme olanağı verirken Anadolu'da ilerlemek oldukça güçtü.
- Osmanlılar Rumeli'de güçlendikten sonra Anadolu birliğine yönelmişlerdir.

Osmanlıların gelişmesinin diğer nedenleri;

- İlk beylerin Türk olmayan toplulukları hoşgörü ve anlayışla yönetmeleri,
- Balkanlardaki Bizans feodalitesi yerine Balkanlı köylüleri kalkındıran yeni bir toprak düzeni kurulması,
- Hıristiyan uyrukluların devlete bağlanması,
- Orduda Hıristiyan askerler bulundurularak kendilerine tımarlar verilmesi,
- Balkan Yarımadası böylece dirlik ve düzene kavuşmuştur.

- Osmanlı Devleti yeni bir organizma olmayıp Anadolu Selçuklu Devleti'nin çözülmesiyle ortaya çıkan siyasal ve toplumsal koşulların sonucudur.
- Osmanlı, kuruluş yıllarında **İslâm-Selçuklu** kamu kurumları anlayışını yaşatmıştır.
- Balkanlardaki yayılma bu örgütlerin geliştirilmesine ve değiştirilmesine yol açmıştır.
- **Merkezcilik ilkesi** önem kazanmıştır.

